

een
klemmend
beroep

..raad
wijs
onder

een
klemmend
beroep

Woord vooraf	5
In het kort	6
1 Aanleiding	
Opleiden in de beroepspraktijk zit in een klem	11
1.1 Schaarste op arbeidsmarkt geeft ook schaarste in opleidingsplekken	12
1.2 Behoeftte aan opleidingsplekken en samenwerking groeit	13
1.3 Kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk in gevaar	14
1.4 Adviesvraag: wat is nodig om studenten goed te kunnen blijven opleiden in de beroepspraktijk?	14
2 Advies	
Zet opleiden in de beroepspraktijk doelbewust en spaarzaam in	17
2.1 Opleiden in de beroepspraktijk is essentieel onderdeel van beroepsonderwijs	18
2.2 Opleiden in de beroepspraktijk sluit aan bij brede opdracht beroepsonderwijs	20
2.3 Beroepsopleidingen hebben weinig zicht op opleiden in de beroepspraktijk	22
3 Aanbeveling een	
Ontwikkel ook andere vormen van opleiden in de beroepspraktijk	25
3.1 Weeg af wanneer opleiden in de beroepspraktijk moet	26
3.2 Gebruik alternatieven waar het kan	26
4 Aanbeveling twee	
Waarborg samen kwaliteit	31
4.1 Stel kwaliteitscriteria vast	32
4.2 Zorg dat voorwaarden op orde zijn	34
4.3 Houd samen zicht op kwaliteit	36
Geraadpleegd	38
Literatuur	39

Woord vooraf

Het Nederlandse beroepsonderwijs is internationaal vermaard, omdat het voor een belangrijk deel opleidt in de beroepspraktijk. Tijdens hun beroepsopleiding in het praktijkonderwijs, middelbaar en hoger beroepsonderwijs, dan wel beroepsgericht onderwijs aan de universiteit komen studenten volop in aanraking met alle facetten van hun toekomstige beroep. Van samenwerken met collega's tot omgaan met de nieuwste apparatuur en technieken. En van specifieke vakkennis opdoen tot een beroepsidentiteit ontwikkelen.

In Nederland zijn opleiding en beroepspraktijk van oudsher sterk met elkaar verbonden. De afgelopen jaren groeit het opleiden in de praktijk. Steeds meer onderwijsactiviteiten vinden plaats in de beroepspraktijk. In een structureel krappe arbeidsmarkt leidt dit tot een klem. Met aan de ene kant de toenemende vraag naar in de praktijk opgeleide vakmensen en professionals en aan de andere kant de schaarste aan opleidingsplekken in de beroepspraktijk.

Met dit advies onderstreept de Onderwijsraad dat opleiden in de beroepspraktijk een essentieel onderdeel is van beroepsonderwijs. Door aanhoudende arbeidsmarkttekorten kunnen bedrijven en organisaties niet genoeg opleidingsplaatsen bieden en missen ze de capaciteit voor de praktijkbegeleiding van studenten. De raad beveelt beroepsopleidingen daarom aan om hun onderwijsactiviteiten in de beroepspraktijk te doseren en met het werkveld op zoek te gaan naar alternatieven die minder of geen beslag leggen op de schaarse opleidingsplaatsen en praktijkbegeleiding. Dit om opleiden in de beroepspraktijk te kunnen blijven inzetten waar dat noodzakelijk is.

Want vandaag worden professionals van morgen opgeleid en daarvoor is het deel in de beroepspraktijk onontbeerlijk.

Edith Hooge
voorzitter

Mirjam van Leeuwen
secretaris-directeur

In het kort

Opleiden in de beroepspraktijk is een essentieel onderdeel van beroepsonderwijs. Het huidige arbeidsmarkttekort leidt echter tot een gebrek aan opleidingsplekken in de beroepspraktijk en brengt de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk in gevaar. De Onderwijsraad adviseert beroepsopleidingen en beroepspraktijk daarom opleiden in de beroepspraktijk doelbewust en spaarzaam in te zetten. Bepaal samen welke onderwijsactiviteiten per se in de beroepspraktijk thuisshoren en waar ook alternatieve vormen goed kunnen werken. Het is daarnaast zaak de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk te waarborgen met landelijke principes.

Aanleiding: opleiden in beroepspraktijk zit in een klem

Ruim drie kwart van de studenten in Nederland volgt beroepsonderwijs: praktijkonderwijs, een voltijds, deeltijd- of duale opleiding in het middelbaar beroepsonderwijs of het hoger beroepsonderwijs, dan wel beroepsgericht onderwijs aan de universiteit. Essentieel bij al deze vormen van beroepsonderwijs is dat studenten zowel binnen de onderwijsinstelling als in de beroepspraktijk worden opgeleid.

Er zijn grote tekorten op de arbeidsmarkt en de vraag naar goed opgeleide vakmensen en professionals neemt toe. Dat leidt in sommige sectoren tot een gebrek aan opleidingsplekken in de beroepspraktijk en zet de kwaliteit ervan onder druk. Bedrijven en organisaties hebben onvoldoende capaciteit om studenten te begeleiden. Stagemisbruik ligt op de loer. Bijvoorbeeld als studenten zonder enige vorm van begeleiding werkzaamheden moeten uitvoeren. Of als ze worden ingezet als volledige, vaak onbetaalde, werknemers, waardoor hun vorming in de praktijk niet centraal staat. Dit alles belemmert hen in hun voorbereiding op de beroepspraktijk en later in de uitoefening van hun vak of beroep. Daarnaast is er een risico op studievertraging, studie-uitval en vroegtijdig schoolverlaten. En daardoor op een nog groter tekort aan goed opgeleide vakmensen en professionals.

De minister van Onderwijs heeft de Onderwijsraad gevraagd een advies uit te brengen over wat nodig is om goed beroepsonderwijs te kunnen bieden in tijden van schaarste op de arbeidsmarkt.

Advies: zet opleiden in beroepspraktijk doelbewust en spaarzaam in

De Onderwijsraad ziet opleiden in de beroepspraktijk als essentieel onderdeel van beroepsonderwijs. De raad adviseert om opleiden in de beroepspraktijk doelbewust en spaarzaam in te zetten.

Essentieel in het beroepsonderwijs is dat een deel ervan plaatsvindt in de beroepspraktijk onder verantwoordelijkheid van de opleiding. Dat kan in allerlei vormen, zoals stages, beroepspraktijkvorming, werkplekleren en praktijkleren. Opleiden in de onderwijsinstelling en opleiden in de beroepspraktijk zijn beide onmisbare elementen van beroepsonderwijs en hangen nauw samen. Zowel opleiden in de onderwijsinstelling en opleiden in de beroepspraktijk als de samenhang daartussen moeten van hoge kwaliteit zijn en blijven. Ook in tijden van schaarste aan opleidingsplaatsen en praktijkbegeleiding als gevolg van arbeidsmarkttekorten.

Aanbeveling een: ontwikkel ook andere vormen van opleiden in de beroepspraktijk

De Onderwijsraad beveelt beroepsopleidingen aan kritisch te bezien welke onderwijsactiviteiten beslist in de beroepspraktijk moeten plaatsvinden en bij welke dat niet per se hoeft. Het is aan beroepsopleidingen en beroepspraktijk om waar dat mogelijk is alternatieven te vinden die minder of geen beslag leggen op de schaarse capaciteit aan opleidingsplaatsen en praktijkbegeleiding.

Een alternatief kan zijn meer gebruik te maken van praktijksimulaties. Daarmee kunnen studenten handelingen leren uitvoeren en vaardigheden verwerven zoals zij dat in de echte beroepspraktijk zouden doen. Een andere mogelijkheid is het schoolgebouw te gebruiken als praktijkruimte of studenten daar te laten werken aan praktijkopdrachten die een bedrijf aandraagt. Opleidingen, onderwijsinstellingen en bedrijven en organisaties in het beroepenveld kunnen hierbij van elkaar leren. De raad adviseert ook voort te bouwen op alternatieven die bedacht zijn tijdens de coronapandemie. Bijvoorbeeld een opleidingsplek in de beroepspraktijk laten invullen door meerdere studenten tegelijk. Of stages beter spreiden over het studiejaar.

Aanbeveling twee: waarborg samen kwaliteit

De Onderwijsraad beveelt aan dat beroepsopleidingen, beroepenveld en overheid gezamenlijk de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk waarborgen. Het gaat er dan om dat beroepsonderwijs en beroepspraktijk op landelijk niveau principes van kwaliteit afspreken. Bijvoorbeeld dat de werkzaamheden van de student in het praktijkdeel van de opleiding passen bij de fase van de beroepsopleiding en de leerdoelen van de student. En dat de begeleiding vanuit de beroepsopleiding en die vanuit de beroepspraktijk van goede kwaliteit zijn en op elkaar worden afgestemd. De landelijke principes moeten gebaseerd zijn op wat er nu in de praktijk al goed gaat. Deze principes worden dan op lokaal niveau verder ingevuld en in praktijk gebracht.

Naast kwaliteitsprincipes moet ook een aantal voorwaarden voor opleiden in de beroepspraktijk op orde zijn. Het gaat specifiek om de toegankelijkheid van opleiden in de beroepspraktijk, goede begeleiding van studenten en tegengaan van stagediscriminatie. Ook pleit de raad voor een minimum-stagevergoeding voor de studenten.

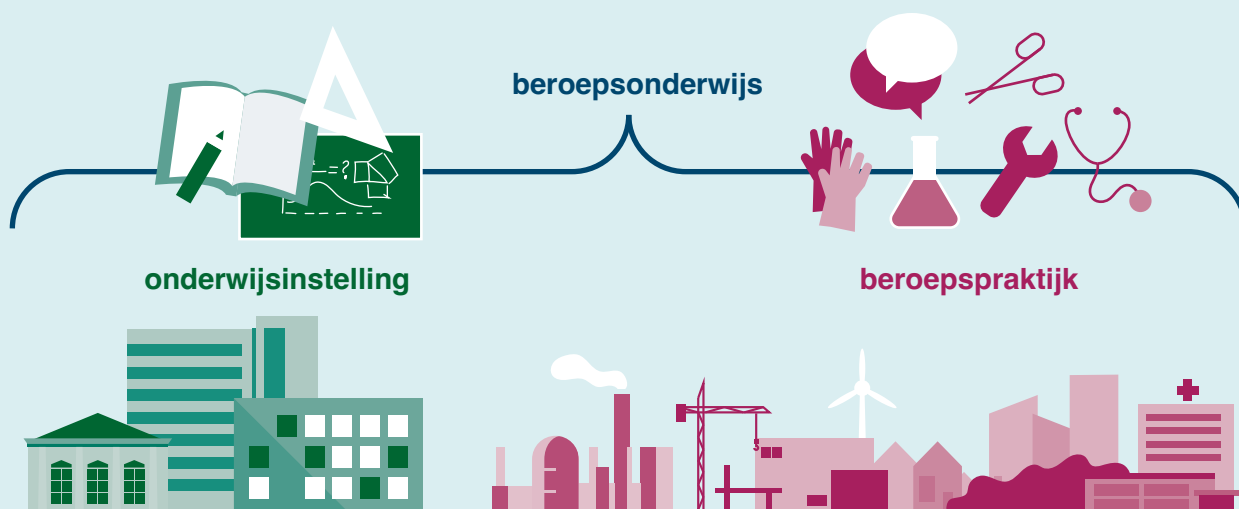
Beroepsopleidingen, beroepspraktijk en overheid zijn samen aan zet om zicht te houden op de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk. De opleidingen zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit het onderwijs – ook voor het deel dat plaatsvindt in de beroepspraktijk. Het beroepenveld heeft een verantwoordelijkheid voldoende opleidingsplekken aan te bieden die van goede kwaliteit zijn. De overheid hoort ervoor te zorgen dat beroepsopleidingen en beroepspraktijk deze verantwoordelijkheden nemen. De Onderwijsraad beveelt aan om opleiden in de beroepspraktijk als onderdeel van het hoger onderwijs expliciet op te nemen in het externe toezicht door visitatiecommissies en de NVAO.

Een klemmend beroep

Opleiden in de beroepspraktijk zit in een klem. Het huidige arbeidsmarkttekort leidt tot een tekort aan opleidingsplekken in de beroepspraktijk en zet de kwaliteit ervan onder druk.

Advies: zet opleiden in de beroepspraktijk doelbewust en spaarzaam in. Het is een essentieel onderdeel van het beroepsonderwijs.

Aanbevelingen

Ontwikkel ook andere vormen van opleiden in de beroepspraktijk

Maak verstandig gebruik van de schaarse capaciteit en bepaal zorgvuldig welke onderwijsactiviteiten wel en welke niet in of met de beroepspraktijk moeten plaatsvinden. En kom tot alternatieven.

Waarborg gezamenlijk de kwaliteit

Onderwijsinstellingen, beroepspraktijk en overheid moeten dit samen doen. Spreek op landelijk niveau principes van kwaliteit af en zorg dat voorwaarden voor sociale veiligheid en toegankelijkheid op orde zijn.

IT'S A GOOD DAY TO ~~LAUGH~~ A GOOD DAY
LAUGH MORE
WORRY LESS
BE THE BEST VERSION OF *You*
TRY & FAIL
WORRY HARD BE HUMBLE
EVERY DAY MAY NOT BE GOOD
THERE IS SOMETHING GOOD IN EVERY DAY
LIVE • LAUGH • LOVE
FOLLOW YOUR DREAMS
TO BE > AWESOME!

aan leiding

Opleiden in de beroepspraktijk zit in een klem

De arbeidsmarkttekorten zetten opleiden in de beroepspraktijk onder druk, terwijl de behoefte eraan toeneemt. Hiermee zit opleiden in de beroepspraktijk in een klem.

Ruim drie kwart van de studenten in Nederland volgt beroepsonderwijs.¹ Dit doen ze in het praktijkonderwijs of aan een voltijds, deeltijd- of duale opleiding in het hoger beroepsonderwijs, middelbaar beroepsonderwijs, of beroepsgericht onderwijs aan de universiteit. Essentieel onderdeel van al deze vormen van beroepsonderwijs is dat studenten binnen de onderwijsinstelling én in de beroepspraktijk worden opgeleid. Kortom: het Nederlands beroepsonderwijs is onlosmakelijk verbonden met de arbeidsmarkt.

Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt hebben directe invloed op beroepsonderwijs, vooral op het deel van de opleiding dat plaatsvindt in de beroepspraktijk. Het huidige arbeidsmarkttekort leidt tot een gebrek aan opleidingsplekken in de beroepspraktijk en brengt de kwaliteit ervan in gevaar. Dat leidt tot studievertraging, studie-uitval en vroegtijdig schoolverlaten. Met als gevolg een tekort aan goed opgeleide vakmensen en professionals. Tegelijkertijd neemt de behoefte aan vakmensen en professionals toe en daarmee ook de vraag naar opleidingsplekken in de beroepspraktijk. Hiermee zit opleiden in de beroepspraktijk in een klem.

1.1 Schaarste op arbeidsmarkt geeft ook schaarste in opleidingsplekken

De komende jaren zijn veel vakmensen en professionals nodig om maatschappelijke uitdagingen het hoofd te bieden. Hierdoor wordt een klemmend beroep gedaan op het beroepsonderwijs. Maar de schaarste op de arbeidsmarkt leidt tot schaarste aan opleidingsplekken in de beroepspraktijk en zet de kwaliteit van begeleiding onder druk.

Schaarste op arbeidsmarkt

De schaarste op de arbeidsmarkt heeft diverse oorzaken: maatschappelijke opgaven (zoals de energietransitie, een groeiende behoefte aan zorg, een tekort aan woningen), demografische ontwikkelingen (zoals vergrijzing en dalende studenteninstroom) en complexer wordende beroepen (door bijvoorbeeld toenemende digitalisering en ontwikkelingen in intelligente technologie). De krapte op de arbeidsmarkt is voor een groot aantal beroepen naar verwachting structureel.²

Er zijn vooral tekorten in cruciale sectoren zoals de gezondheids- en welzijnszorg, het onderwijs, veiligheid en justitie en de bouw. Maar ook op andere terreinen is er een grote vraag naar personeel. Die vraag is veelzijdig – van specialisten, generalisten en uitvoerders tot analisten en onderzoekers. Dit gaat dus het hele beroepsonderwijs aan, van praktijkonderwijs tot en met hoger onderwijs.³

Demografische ontwikkelingen versterken de personeelstekorten. Door toenemende vergrijzing en dalende geboorteaantallen neemt het aandeel van de bevolking in de werkzame leeftijd af. Er moet meer werk worden gedaan door minder mensen.⁴ Dalende studentenaantallen in het beroepsonderwijs zijn een indicatie dat de schaarste op de arbeidsmarkt voorlopig zal aanhouden.⁵ Er worden minder mensen opgeleid om het werk te gaan doen en de beroepen uit te oefenen waarom de samenleving vraagt.

Tekorten leiden tot tekorten

De tekorten op de arbeidsmarkt leiden tot tekorten aan opleidingsplekken in de beroepspraktijk. Dit speelt in sommige sectoren, zoals de zorg, nu al sterk.⁶ Zo hebben geneeskundestudenten te maken met lange wachttijden voordat ze kunnen beginnen aan hun coschappen.⁷ Ziekenhuizen en zorginstellingen geven aan dat zij door structurele drukte en personeelstekorten onvoldoende capaciteit hebben voor de begeleiding van stagiairs. Terwijl die op termijn als nieuwe medewerkers juist verlichting bieden.⁸ Over alle sectoren heen is de meest genoemde oorzaak voor tekorten aan opleidingsplekken in de beroepspraktijk het gebrek aan praktijkbegeleiders.⁹

1 <https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/onderwijs-algemeen>. In 2022 waren ruim 959 duizend studenten ingeschreven in het mbo en hbo en 300 duizend in het wo. Een deel van het wo betreft ook beroepsgerichte opleidingen. Daarnaast volgen ongeveer 29 duizend leerlingen praktijkonderwijs.

2 Bijvoorbeeld voor beroepen in de zorg, het onderwijs, de techniek, ict en de klimaat- en digitale transitie. Zie: Bakens, Bijlsma, Dijkman, Fouarge & Goedhart, 2021.

3 CBS, 2023.

4 UWV, 2023.

5 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2023b.

6 Zie bijvoorbeeld SBB, 2023b.

7 Ficheroux, 2021; Meijer, Bootsma & Magdalena, 2023.

8 SBB, 2022.

9 Ibid.

1.2 Behoeftte aan opleidingsplekken en samenwerking groeit

Vanwege de veranderingen op de arbeidsmarkt is er zowel vanuit opleidingen als vanuit het werkveld een toenemende behoefte meer op te leiden in en met de beroepspraktijk.¹⁰ De laatste jaren zijn dan ook steeds meer onderwijsactiviteiten van opleidingen naar de beroepspraktijk verschoven.¹¹ Niet alleen beroepsopleidingen maar ook theoretische opleidingen organiseren steeds vaker een deel van het onderwijs in en met de beroepspraktijk.¹²

Opleiden in de beroepspraktijk om arbeidsmarkttekort tegen te gaan

Om de tekorten op de arbeidsmarkt tegen te gaan, stimuleren de overheid en het werkveld de samenwerking tussen opleiding en beroepspraktijk.¹³ Mede hierdoor is het aantal duale opleidingen en zij-instroomtrajecten toegenomen.¹⁴ Denk aan de mkb-route in het hoger beroepsonderwijs. Daarbij werken hbo-studenten drie à vier dagen per week in het midden- en kleinbedrijf en volgen ze een à twee dagen per week de opleiding op de hogeschool.¹⁵ Dit is vergelijkbaar met de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) in het middelbaar beroeps- onderwijs. Daarbij werken studenten als onderdeel van hun opleiding vier dagen per week in een bedrijf of organisatie en volgen ze een dag per week lessen in een mbo-school. Neem de bbl-opleiding tot medewerker hovenier, waarbij de student vier dagen in de week werkt bij een hoveniersbedrijf of afdeling groenvoorziening van een gemeente en een dag in de week naar school gaat. Een ander voorbeeld waarbij samenwerking wordt gestimuleerd om de arbeidsmarkttekorten tegen te gaan, zijn de gespecialiseerde universitaire master- opleidingen, zoals de Togamaster. Studenten doen dan ervaring op in de praktijk van de Nederlandse rechtspraak. Dit om meer toekomstige rechters, advocaten en officieren van justitie op te leiden.¹⁶

Daarnaast groeit voor werknemers de noodzaak zich bij- en om te scholen door veranderingen op de arbeidsmarkt.¹⁷ Een deel van die bij- en omscholing vindt ook plaats in de beroepspraktijk.¹⁸ En voor meer specialistisch werk waarvoor geen aparte beroepsopleiding bestaat, worden ook mensen in de beroepspraktijk opgeleid. Een voorbeeld is plaatwerk als onderdeel van de metaaltechniek, waarbij met computer- gestuurde lasers onderdelen worden gesneden uit vlakke metalen of aluminium platen.

Technologische ontwikkelingen veranderen beroepen

Technologische ontwikkelingen gaan razendsnel en maken integratie van opleidingen en beroepspraktijk steeds urgenter. Nieuwe technologie maakt het werk vaak complexer, waardoor er hogere eisen worden gesteld aan studenten die een beroepsopleiding volgen. Dat is bijvoorbeeld het geval in de sectoren logistiek, transport, maritiem en administratie.¹⁹

Door technologische ontwikkelingen zullen er nieuwe beroepen komen en bestaande functies veranderen of verdwijnen.²⁰ Dit vraagt om vakmensen en professionals die in staat zijn interdisciplinair samen te werken en die goed zijn opgeleid. Het is niet altijd mogelijk de nieuwste software, apparatuur, machines, kennis van technieken en dergelijke binnen de beroepsopleiding aan te bieden. Vanuit studenten, werkveld en beroepsopleidingen groeit dan ook de behoefte om werk en opleiding meer te combineren en een (groter) deel van het beroeps- onderwijs in de beroepspraktijk te laten plaatsvinden.

¹⁰ Van Erp, 2016; Onderwijsraad, 2020.

¹¹ Bronneman-Helmers, 2006; Rens & Lans, 2022; Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie, 2022.

¹² Denk hierbij aan maatschappelijke stages in het voortgezet onderwijs of de praktijkgerichte havo.

¹³ Zie bijvoorbeeld het bestuursakkoord hoger onderwijs uit 2022. Daarin is afgesproken het duaal hbo-aanbod te verstevigen om de tekorten op de arbeidsmarkt tegen te gaan. Zie Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2022. Zie ook de inzet op sectorale loopbaanpaden met leerlijnen praktijkleren in het mbo als onderdeel van de aanpak van het personeelstekort in de kinderopvang zoals beschreven in Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2023c; Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2023d.

¹⁴ Vereniging Hogescholen, 2023. De instroom van duale studenten in het hbo nam met 3,2% toe, terwijl de totale instroom in het hbo met 5,4% afnam.

¹⁵ <https://mkbrouteinhbo.wijzijnkatapult.nl/>

¹⁶ <https://www.rug.nl/masters/togamaster-dual/>

¹⁷ Sociaal-Economische Raad, 2023b.

¹⁸ Sociaal-Economische Raad, 2022 en 2023a.

¹⁹ SBB, 2022.

²⁰ Rijksoverheid, 2023.

1.3 Kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk in gevaar

In sommige sectoren hebben bedrijven en organisaties grote moeite voldoende personeel te vinden om het werk te doen. Er is dan vaak ook geen ruimte om studenten goed te begeleiden, terwijl dit een onmisbaar onderdeel is van opleiden in de beroepspraktijk. Daarmee is de kwaliteit van de opleiding in het geding. Er ontstaat een schaarste aan kwalitatief goede opleidingsplekken in de beroepspraktijk.²¹

Tekort aan personeel leidt tot minder en minder goede opleidingsplekken

Personeelstekorten kunnen ertoe leiden dat er in de beroepspraktijk te weinig tijd is om studenten goed te begeleiden. Als zij daar onvoldoende begeleiding krijgen, ziet de raad dat als een vorm van stagemisbruik.²² Ook kan het gebeuren dat studenten vanwege personeelsgebrek taken van werknemers moeten overnemen. Wanneer studenten taken en verantwoordelijkheden krijgen die niet overeenkomen met het opleidingsniveau of de opleidingsdoelen, is dat ook een vorm van stagemisbruik.²³ Uit een enquête blijkt dat één op de vijf studenten in het hoger onderwijs te maken heeft met stagemisbruik.²⁴ Neem een student aan een opleiding tot docent wiskunde die tijdens de stage op een middelbare school het werk doet van een bevoegd leraar vanwege de lerarentekorten. Hier gaan de werkzaamheden van de middelbare school voor op de opleiding van de student en houdt de student te weinig tijd over om aan eigen opleidingsdoelen te werken. Dat kan leiden tot studievertraging of zelfs -uitval.

Onderwijs en begeleiding raken ondergeschikt bij opleiden in de beroepspraktijk

Personeelstekorten en stagemisbruik kunnen maken dat onderwijs en begeleiding tijdens opleiden in de beroepspraktijk ondergesneeuwd raken.²⁵ De inhoud en didactiek van opleiden in de beroepspraktijk en de begeleiding en beoordeling van studenten zijn dan ondergeschikt aan de uitvoering van het werk en de uitoefening van het beroep door studenten. Hierdoor kan de pedagogisch-didactische aanpak in de beroepspraktijk niet goed worden afgestemd op wat er gebeurt bij het opleiden in de school- of collegebanken en vice versa. Ook hebben praktijkbegeleiders door hoge werkdruk niet altijd de gelegenheid zich te professionaliseren of bij te scholen op pedagogisch-didactisch vlak, terwijl dat heel belangrijk is om opleiden in de beroepspraktijk goed vorm te kunnen geven.

1.4 Adviesvraag: wat is nodig om studenten goed te kunnen blijven opleiden in de beroepspraktijk?

De minister van Onderwijs heeft de Onderwijsraad gevraagd een advies uit te brengen over wat er nodig is om goed beroepsonderwijs te kunnen bieden in tijden van schaarste op de arbeidsmarkt. In dit advies staat daarom de volgende vraag centraal.

Wat is nodig om studenten goed te kunnen blijven opleiden in de beroepspraktijk?

Afbakening

Het advies richt zich op het deel van het initieel beroepsonderwijs dat plaatsvindt in de beroepspraktijk. Hierbij gaat het om alle vormen van opleiden in de beroepspraktijk, waarbij de student wordt opgeleid tot een beroep, als vakmans of professional in het kader van beroepsonderwijs. Dit deel van de beroepsopleiding kent allerlei vormen en namen, zoals stage, beroepspraktijkvorming, werkplekleren en praktijkleren. Overkoepelend spreekt de raad over 'opleiden in de beroepspraktijk'. Het beroepsonderwijs omvat in dit advies het middelbaar (mbo) en het hoger beroepsonderwijs (hbo), het praktijkonderwijs (pro) en de beroepskwalificerende opleidingen van het wetenschappelijk onderwijs (wo). In dit advies wordt in algemene zin over studenten gesproken – ook leerlingen uit het praktijkonderwijs zijn hier inbegrepen.

Totstandkoming

Voor dit advies heeft de Onderwijsraad veel bronnen benut. In opdracht van de raad heeft prof. dr. Regina Mulder een wetenschappelijke literatuurstudie uitgevoerd.²⁶ Deze is te vinden op de site van de Onderwijsraad. Naast andere wetenschappelijke literatuur, beleidsdocumenten en onderzoeksrapporten heeft de raad betrokkenen en deskundigen

²¹ Brink, Lodewick & Rutten, 2022; De Visser, Lommertzen, Luyten & Hendrix, 2023.

²² <https://cnvjongeren.nl/stagemisbruik/>; <https://www.fnv.nl/nieuwsbericht/sectornieuws/zorg-welzijn/2020/02/toekomst-zorg-in-gevaar-door-uitval-stagiairs>

²³ <https://cnvjongeren.nl/stagemisbruik/>

²⁴ Brink et al., 2022.

²⁵ SBB, 2022; SBB, 2023a.

²⁶ Mulder, 2023.

geraadpleegd. Er is onder meer gesproken met studenten, docenten, stagecoördinatoren, praktijkbegeleiders, bedrijven/organisaties, schoolbestuurders, onderzoekers en vertegenwoordigers van sectorraden en werkgevers- en werknemersorganisaties. Een overzicht van de literatuur en betrokkenen staat achter in dit advies. Ten slotte heeft de raad dankbaar gebruik gemaakt van de schriftelijke bijdragen die zijn ontvangen naar aanleiding van de oproep 'Denkt u mee' op de website van de Onderwijsraad.

advies

Zet opleiden in de beroepspraktijk doelbewust en spaarzaam in

De Onderwijsraad adviseert opleiden in de beroepspraktijk doelbewust en spaarzaam in te zetten. Beroepsopleidingen en beroepspraktijk vullen het praktijkdeel daarbij samen zo in dat het bijdraagt aan de beroepsvorming van studenten. Ook als de beroepspraktijk kampt met personeelstekorten. Opleidingen houden daartoe zicht op de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk.

De Onderwijsraad ziet opleiden in de beroepspraktijk als essentieel onderdeel van beroepsonderwijs. De raad adviseert het doelbewust en spaarzaam in te zetten, zodat het bijdraagt aan de beroepsvorming van studenten – ook in tijden van personeelstekorten.

Goede beroepsvorming is meer dan het aanleren van de vaardigheden om het werk te kunnen doen. Het gaat erom dat studenten kennis, inzicht, vaardigheden, handelen, attitudes en begrip ontwikkelen om als beroepsbeoefenaar, als lid van een beroepsgroep en als mens in de samenleving vooruit te kunnen. Dit stelt beroepsopleidingen en beroepspraktijk samen voor een onderwijsvraagstuk. Momenteel is er onvoldoende zicht op de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk. Beroepsopleidingen, beroepspraktijk en overheid moeten zorgen dat daar wél zicht op is.

2.1 Opleiden in de beroepspraktijk is essentieel onderdeel van beroepsonderwijs

Beroepsonderwijs is gericht op directe toetreding tot een bepaalde groep beroepen en op verbetering en uitbreiding van beroepsmatige kennis, vaardigheden en attitudes.²⁷ Het beroepsonderwijs werkt altijd nauw samen met de beroepspraktijk. De laatste is hiermee een onmisbare partner in het opleiden van toekomstige beroepsbeoefenaars. Een essentieel onderdeel is opleiden in de beroepspraktijk en dat moet doelbewust worden ingezet. Dit betekent dat opleidingen en beroepspraktijk het onderwijs samen zo invullen dat het bijdraagt aan de beroepsvorming van studenten.

Samenwerking met beroepspraktijk maakt beroepsonderwijs uniek en veelzijdig

De samenwerking met de beroepspraktijk maakt het beroepsonderwijs uniek en veelzijdig. Alle beroepsopleidingen samen bereiden studenten voor op een scala aan beroepen. Elke beroepsopleiding wordt vormgegeven in samenwerking met de beroepspraktijk. De beroepspraktijk geeft richting aan beroepsonderwijs. In de gevallen waarin duidelijk is wat het denken en handelen van een bepaald beroep precies inhoudt, is het relatief eenvoudig de doelen van de opleiding voor het beroep te formuleren. Dat is minder makkelijk bij beroepen die niet zo scherp omlind zijn of waar het lastig is om in detail en uitputtend te beschrijven wat het beroep inhoudt. Dat geldt ook voor beroepen die in ontwikkeling zijn. Bovendien zullen veel bestaande beroepen op termijn veranderen of verdwijnen en komen er nieuwe beroepen bij (zie kader hieronder).

Wanneer helder is naar wat voor soort denken en handelen de opleiding moet toewerken, kan de beroepsopleiding vorm krijgen. Opleiding en beroepspraktijk hebben hier elk een eigen rol. In de beroepspraktijk werken mensen die expert zijn op het gebied van wat het beroep inhoudt. Zij zijn over het algemeen leidend bij het bepalen wat een goede beroepsbeoefenaar is en wat deze nodig heeft aan kennis, vaardigheden en attitudes. De beroepsopleiding bepaalt wat er aan onderwijs nodig is om die goede beroepsbeoefenaar te worden.

Ontwikkelingen in samenleving en wetenschap beïnvloeden beroepspraktijk

Klanten vragen steeds vaker om veganistische gebakjes en bonbons; banketbakkers spelen daarop in. Technologische ontwikkelingen veranderen het werk van bouwvakkers; met een exoskelet (uitwendig skelet dat het lichaam ondersteunt) kunnen zij bijvoorbeeld makkelijker zware objecten tillen en dragen.²⁸ Over het algemeen ontstaan nieuwe ontwikkelingen in de beroepspraktijk, waarna opleidingen het curriculum aanpassen. Soms ontstaan er ook heel nieuwe opleidingen, zoals Vegan patisserie²⁹ en Adviseur duurzaamheid.³⁰

Sommige ontwikkelingen ontstaan niet vanuit de samenleving of de beroepspraktijk, maar vanuit kennis uit wetenschappelijk onderzoek. Bijvoorbeeld in de zorg. Nieuwe kennis uit de wetenschap komt eerder de opleidingen binnen dan dat deze in het werkveld bekend is. Via studenten en pas afgestudeerden bereikt nieuwe kennis of een nieuwe aanpak dan de beroepspraktijk.³¹ Dat kan spanningen geven, bijvoorbeeld omdat beroepsopleiding en beroepspraktijk het niet eens zijn over wat een goede beroepsuitoefening is.

²⁷ Vgl. <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/beroepsonderwijs>

²⁸ <https://locuspeople.nl/technologie-trends-in-de-civiele-techniek/>

²⁹ <https://www.rocva.nl/Actueel/2024/Eerste-vegan-patisserie-opleiding-van-Nederland>

³⁰ <https://www.novacollege.nl/opleidingen/alle-opleidingen/adviseur-duurzaamheid-junior-consultant/>

³¹ <https://www.hva.nl/urban-vitality/gedeelde-content/nieuws/2019/2023/09/werken-op-basis-van-wetenschappelijk-bewijs-in-de-zorg.html>

Mate van opleiden in de beroepspraktijk verschilt

De mate waarin studenten een deel van hun opleiding in de beroepspraktijk uitvoeren, verschilt (zie onderstaand kader). Beroepsonderwijs kent grofweg twee routes: de school-georiënteerde en de werk-georiënteerde route. In de *school-georiënteerde route* zijn studenten het grootste deel van de beroepsopleiding in de onderwijsinstelling en een relatief kleiner deel in de beroepspraktijk. Deze route is bekend als beroepsopleidende leerweg (bol) in het middelbaar beroepsonderwijs en als voltijds of deeltijdopleidingen in het hoger onderwijs. Bij de *werk-georiënteerde route* vindt de opleiding grotendeels plaats in de beroepspraktijk en voor een kleiner deel in de onderwijsinstelling. Deze route heet in het middelbaar beroepsonderwijs de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) en in het hoger onderwijs duale opleiding.³² Praktijkonderwijs valt formeel onder het voortgezet onderwijs en kent geen indeling in school-georiënteerde en werk-georiënteerde routes. Wel zijn er binnen het praktijkonderwijs diverse vormen van samenwerking tussen de opleiding en beroepspraktijk (zie onderstaand kader).

Diverse vormen van samenwerken tussen opleiding en beroepspraktijk

De samenwerking tussen onderwijsinstellingen en de beroepspraktijk kent diverse vormen en gradaties.

Soms staan opleiding en beroepspraktijk vrijwel los van elkaar. Studenten volgen dan een stage in de beroepspraktijk, waarbij er weinig afstemming en samenwerking is tussen beide werelden. Vaak gaat het daarbij om een korte stage of snuffelstage om kennis te maken met de beroepspraktijk. Studenten lopen mee met een beroepsbeoefenaar, zonder dat zij zelfstandig werkzaamheden uitvoeren.

Er kan ook enige afstemming zijn tussen onderwijs en beroepspraktijk. Wanneer de opleiding de beroepspraktijk in huis haalt, voeren studenten bijvoorbeeld een echte opdracht uit voor een bedrijf. De begeleiding ligt dan grotendeels bij de opleiding. Bij opleiden in de beroepspraktijk is de begeleiding van de student in handen van professionals in die beroepspraktijk.³³

Lange tijd lag het accent van opleiden in de beroepspraktijk in de eindfase van de studie, waar de overstap naar werk dichterbij komt. Nu vindt het beroepspraktijkdeel bij veel opleidingen eerder en vaker plaats. Zo maken leerlingen die praktijkonderwijs volgen vanaf het eerste leerjaar kennis met de beroepspraktijk en beslaat het praktijkgedeelte ongeveer de helft van de onderwijstijd. In klas 3, 4 en 5 lopen praktijkonderwijsleerlingen meerdere beroepsvoorbereidende stages, waarbij ze leren wat er allemaal nodig is om een beroep uit te oefenen. De laatste stage gaat over in een plaatsingsstage. De leerlingen worden dan voorbereid op de overstap naar het toekomstige werkende leven. Ongeveer 40% van de praktijkonderwijsleerlingen stapt na deze stage over naar de arbeidsmarkt. Iets meer dan de helft studeert verder in het middelbaar beroepsonderwijs.³⁴

In het mbo vindt een aanzienlijk deel van het onderwijs verplicht in de beroepspraktijk plaats. Dit heet de beroepspraktijkvorming (bpv). In de beroepsopleidende leerweg (bol) maakt de bpv zo'n 30-50% uit van de opleiding. In de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) zijn de studenten tegelijkertijd werknemers en beslaat het praktijkdeel 60-80% van de opleiding. Ook in het hoger beroepsonderwijs (hbo) is het gebruikelijk dat studenten een deel van hun opleiding in de beroepspraktijk volgen. Dit krijgt de vorm van een of meer stages bij een voltijds- of deeltijdopleiding. Bij een duale hbo-opleiding zijn studenten de grootste tijd van het onderwijs in dienst bij een opleidingsbedrijf en volgen ze een of twee dagen de opleiding op de hogeschool. Voor een associate degree (de tweejarige praktijkgerichte hbo-opleiding) komen studenten voor twee derde van hun opleiding in aanraking met de beroepspraktijk via diverse praktijkopdrachten en stages. Aan de universiteit komt opleiden in de beroepspraktijk relatief het minst voor. Enkele universitaire opleidingen kennen verplichte praktijkstages, zoals medische, juridische en onderwijsopleidingen. Verder bieden vrijwel alle universitaire (beroeps)opleidingen de mogelijkheid een deel van de studie in de beroepspraktijk te volgen.

³² Soms worden deeltijdopleidingen ook als werk-georiënteerde route toegepast. Dat kan wanneer het werk, dat formeel apart wordt geregeld, direct aansluit op de opleiding.

³³ Rens & Lans, 2022; Zitter, 2021.

³⁴ <https://www.praktijkonderwijs.nl/praktijkonderwijs/>

2.2 Opleiden in de beroepspraktijk sluit aan bij brede opdracht beroepsonderwijs

Beroepsonderwijs heeft een brede opdracht. Naast de beroepskwalificatie bereidt het studenten voor op hun rol in de samenleving.³⁵ Opleiden in de beroepspraktijk sluit aan bij die opdracht.³⁶ Het biedt studenten brede vorming en zorgt voor een goede aansluiting op de arbeidsmarkt. Het maakt ook dat studenten vaardigheden onder de knie krijgen, een goed oordeelsvermogen ontwikkelen en een beroepsidentiteit vormen.³⁷

Goede aansluiting op arbeidsmarkt

Het Nederlandse beroepsonderwijs staat bekend om de goede aansluiting op de arbeidsmarkt. Dit komt door de sterke component van opleiden in de beroepspraktijk.³⁸ Vooral het middelbaar beroepsonderwijs en het beroepenveld zijn van oudsher nauw verbonden. De samenwerking bij het opstellen van kwalificatie-eisen voor mbo-opleidingen is in de wet verankerd.³⁹ Coördinatie, aansturing en uitvoering van het Nederlandse middelbaar beroepsonderwijs gebeuren in een samenwerking tussen onderwijsinstellingen, bedrijfs- en beroepenveld en overheid. Dit alles is gericht op een arbeidsmarktrelevante (start)kwalificatie en tegelijkertijd bredere maatschappelijke participatie en vervolgscholing.⁴⁰ Ook het aanbod van school-georiënteerde en werk-georiënteerde routes maakt dat beroepsonderwijs goed kan inspelen op ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. In tijden van personeelstekorten kiezen meer studenten voor werk-georiënteerde opleidingen. Zo kunnen zij als werknemer aan de slag en tegelijkertijd toewerken naar een diploma. Neemt de krapte op de arbeidsmarkt af, dan kiezen studenten relatief vaker voor een school-georiënteerde opleiding.⁴¹

Beroepsmatige vaardigheden eigen maken

Goed beroepsonderwijs vormt toekomstige professionals en vakmensen die met inzicht en kennis van zaken kunnen handelen. Om goede keuzes te maken, volstaan niet altijd regels of protocollen, maar is het nodig dat professionals zich bewust zijn van de complexiteit van de situatie en beschikken over praktische wijsheid.⁴² Beroepsonderwijs moet dus het inzicht, begrip en oordeelsvermogen van toekomstige professionals helpen vormen – of het nu gaat om een logistiek medewerker, een accountant of een onderzoeker. Alleen in de beroepspraktijk kunnen studenten het beroepsmatig handelen in de volle complexiteit ontwikkelen en eigen maken. Mede daarom draagt opleiden in de beroepspraktijk bij aan de kwaliteit van de beroepsopleiding.

Studenten passen wat zij in de onderwijsinstelling hebben geleerd toe in de complexe beroepspraktijk. Ook leren zij beroepsmatige handelingen die ze misschien nog niet geleerd hebben. Een onderwijsinstelling kan namelijk niet alle kennis, vaardigheden en attitudes 'in huis' aanbieden. Neem de opleiding paardensport en -houderij. Voor een onderwijsinstelling is het vaak niet mogelijk of doelmatig een eigen manege te hebben. Het kan dan van meerwaarde zijn een deel van het onderwijs bij een bestaande manege vorm te geven. Studenten kunnen zich zo vaardigheden eigen maken in de setting van een echt bedrijf.⁴³ Ook studenten van de opleiding tandheelkunde in Amsterdam leren een deel van de beroepsmatige vaardigheden in een kliniek die verbonden is aan de opleiding. Enkele jaren geleden ontstond de behoefte aan opleidingsplekken in een tandartspraktijk, waar studenten de opgedane kennis en vaardigheden en de ontwikkelde attitude in een levensechte beroepsomgeving konden toepassen. Met ingang van het collegejaar 2024-2025 is dat een vast onderdeel van de opleiding.⁴⁴

35 Dewey, 1916.

36 In de literatuur wordt ook de term beroepsbildung gehanteerd. Zie bijvoorbeeld Canters, 2015.

37 Brooks, 2014; Derkse, 2011; Dupont, 2015.

38 OECD, 2023.

39 Onstenk, Van den Berg & Westerhuis, 2022.

40 OECD, 2023.

41 Rijksoverheid, 2023.

42 Zie ook Van den Ende, 2011.

43 <https://www.aeresmbo.nl/almere/paardensport-en-houderij>

44 <https://acta.nl/nl/onderwijs/meer-over/externe-stages>

Normatieve professionaliteit ontwikkelen

Normatieve professionaliteit houdt in dat beroepsbeoefenaars handelen op grond van het eigen oordeel; vanuit een weten wat het goede is om te doen. Daarin zit ook een normatief aspect.⁴⁵ Er spelen namelijk overwegingen over wat wenselijk of goed is.⁴⁶ Professionals hebben regelmatig te maken met tegenstrijdige normen en waarden en uiteenlopende belangen. Zij oordelen steeds opnieuw hoe te handelen (zie ook tekstkader hierna).

Juist in de combinatie van opleiden in een onderwijsinstelling én in de beroepspraktijk komen normatieve aspecten aan bod. Het vraagt immers om levensechte ervaringen, in combinatie met begeleiding en reflectie. In de beroepspraktijk wordt het oordeelsvermogen van de student op de proef gesteld en gevormd. In hoeverre dit aan de orde is, verschilt per beroep en speelt vooral in sectoren waar met mensen wordt gewerkt.⁴⁷

Uitvoerend professionals in publiek sociaal domein

Inkomensconsulenten, schuldhulpverleners, werkcoaches en jeugdzorgprofessionals zijn verantwoordelijk voor het ondersteunen van mensen én het uitvoeren van wetten. Deze uitvoerend professionals in het publiek sociaal domein werken bij gemeenten, maar ook bij uitvoeringsorganisaties als het UWV en bij re-integratiebedrijven. Hun werk bestaat er voor een groot deel uit een balans te vinden tussen helpen en handhaven. Zij beoordelen of een burger recht heeft op een bepaalde voorziening, sturen diens gedrag, stellen grenzen en leggen sancties op wanneer de burger bepaalde plichten niet nakomt. De wensen van burgers kunnen op gespannen voet staan met wet- en regelgeving en met de handelingsruimte die de professionals hebben. De laatsten moeten bij dit soort dilemma's voortdurend afwegingen maken en hun besluiten motiveren.⁴⁸

Beroepsidentiteit vormen

Beroepsvorming houdt ook in dat studenten een beroepsidentiteit ontwikkelen. Dat gebeurt vooral in de beroepspraktijk. Pas daar leren studenten zichzelf kennen als beroepsbeoefenaar en als lid van een beroepsgroep.⁴⁹ Zij vormen zich een beeld van de beroepspraktijk en leren zich daartoe te verhouden.⁵⁰ Ze leren beroepsmatig samenwerken met mensen, omgaan met patiënten, klanten of opdrachtgevers – ook als de mensen met wie of voor wie ze werken, minder tevreden zijn. Naast aanpassing aan staande praktijken is ook een zekere kritische distantie belangrijk. Als beroepsbeoefenaar moeten studenten namelijk ook de beroepspraktijk kritisch kunnen bevragen en waar nodig aanpassen en doorontwikkelen. De literatuur heeft het over de ontwikkeling van *agency* (in staat zijn invloed uit te oefenen op het werk).⁵¹ Dit wordt gezien als een belangrijk aspect van het functioneren in de beroepspraktijk en kan bijdragen aan bijvoorbeeld innovatief vermogen in het produceren van goederen en verlenen van diensten. Dit proces van identiteitsvorming vraagt om goede begeleiding vanuit de beroepspraktijk. Ook de begeleider vanuit de onderwijsinstelling speelt een belangrijke rol: deze kent de student in een andere context en kan de student ondersteunen bij de beroepsvorming, bijvoorbeeld in het omgaan met twijfel of handelingsverlegenheid. Samenwerking tussen de begeleiders vanuit de beroepspraktijk en onderwijsinstelling is cruciaal.

Vorbereiding op rol in samenleving

Het beroepsonderwijs vormt studenten als toekomstige beroepsbeoefenaars én als mens in de samenleving.⁵² Deze brede opdracht is wettelijk vastgelegd. Zo richt praktijkonderwijs zich op functies uitoefenen binnen de regionale arbeidsmarkt én op persoonlijkheidsvorming en het aanleren van sociale vaardigheden.⁵³ Het middelbaar beroepsonderwijs draagt bij aan de algemene vorming, de persoonlijke ontplooiing en het maatschappelijk functioneren van studenten én moet hen voorbereiden op vervolgonderwijs.⁵⁴ Instellingen voor hoger onderwijs hebben de opdracht aandacht te schenken aan de persoonlijke ontplooiing van hun studenten en de bevordering van hun maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef.⁵⁵

⁴⁵ Kunneman, 2019 en 2021.

⁴⁶ In het onderwijs draait het er bijvoorbeeld nooit alleen om of bepaalde handelingen effectief zijn om een bepaald doel te bereiken, maar ook of die handelingen 'door de beugel' kunnen. Zo kan straffen wel effectief zijn, maar wordt dit in het onderwijs alleen in extreme gevallen als een optie gezien.

⁴⁷ Zie bijvoorbeeld Kunneman, 2005. Soms vertaald als praktische kennis en praktische wijsheid. Zie bijvoorbeeld Van der Zee, 2021.

⁴⁸ Van Nunen, Van der Meulen, & Jansen, 2021.

⁴⁹ Colley, James, Diment & Tedder, 2003.

⁵⁰ Brooks, 2014.

⁵¹ Eteläpelto, 2017; Eteläpelto, Vähäsantanen, Hökkä & Paloniemi, 2013.

⁵² De Bruijn & Westerhuis, 2016.

⁵³ Artikel 10f Wet op het voorgezet onderwijs.

⁵⁴ Artikel 1.2.1 Wet educatie en beroepsonderwijs.

⁵⁵ Artikel 1.3 Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

Opleiden in de beroepspraktijk is onderwijsvraagstuk

Opleidingen en beroepspraktijk bepalen samen hoe zij voorzien in een doelbewust en gestructureerd aanbod, welke didactiek wanneer van toepassing is, hoe de begeleiding en reflectie vorm krijgen, wat studenten moeten ervaren en zich eigen maken en wanneer en hoe dat in samenhang aangeboden moet worden. Het gaat ook over hoe en wanneer opleiden in de beroepspraktijk wordt getoetst of geëvalueerd.⁵⁶ Verder spreken ze af wat de rollen zijn van de begeleiders vanuit de praktijk en vanuit de onderwijsinstelling.⁵⁷

Idealiter formuleren onderwijsinstelling en beroepspraktijk samen de doelen van het onderwijs. Die vormen dan de basis van waaruit zij de inhoud en de processen van een opleiding ontwerpen. Zij bepalen welk onderwijsaanbod ze op welke manier, waar en wanneer verzorgen. Daarmee geven ze ook vorm aan het deel dat plaatsvindt in de beroepspraktijk. Daarbij komt de ontwikkeling van technische en normatieve professionaliteit aan bod. Maar ook onderwijsuitkomsten die minder sterk samenhangen met het beroepsbeeld, kunnen een plek krijgen in het deel van het onderwijs dat in de beroepspraktijk plaatsvindt.

2.3 Beroepsopleidingen hebben weinig zicht op opleiden in de beroepspraktijk

Onderwijsprocessen zijn niet altijd te beheersen of te controleren. Juist in de beroepspraktijk zijn de leeromstandigheden onzeker. Vooraf staat niet precies vast welke ervaringen de studenten zullen opdoen, wat ze gaan leren en hoe deze periode hen zal vormen. Deze complexiteit is ook de kracht van beroepsonderwijs. Tegelijkertijd is het een uitdaging voor beroepsopleidingen. De uitdaging is om het opleiden in de beroepspraktijk goed vorm te geven, doelbewust in te zetten en de kwaliteit ervan te monitoren. Beroepsopleidingen zijn daar verantwoordelijk voor, maar hebben er in veel gevallen weinig zicht op. Het is ook niet altijd helder of het opleiden in de beroepspraktijk goed in het hele opleidingstraject is ingebed. Interne kwaliteitszorg is belangrijk, temeer daar ook instanties belast met het externe toezicht (zie het kader hierna) weinig zicht hebben op het deel van de opleiding dat in de beroepspraktijk plaatsvindt.

Kwaliteitszorg is cruciaal om te waarborgen dat opleiden in de beroepspraktijk – en daarmee het beroepsonderwijs – van goede kwaliteit is. Maar het is lastig zicht te houden op de kwaliteit van het onderwijs dat buiten de muren van de onderwijsinstelling plaatsvindt. De onderwijsinstelling is daar immers beperkt zelf bij aanwezig. Deze geeft in zekere zin een deel van het onderwijs uit handen, maar blijft wel verantwoordelijk voor de kwaliteit ervan. Voor de beoordeling van de kwaliteit van het opleidingsdeel in de beroepspraktijk zijn onderwijsinstellingen grotendeels afhankelijk van signalen van studenten. Wanneer er weinig zicht is op de gang van zaken en de kwaliteit van de begeleiding in de beroepspraktijk, is niet duidelijk in hoeverre dat opleidingsdeel goed ingebed is in het hele opleidingstraject.

Recente afspraken in het middelbaar beroepsonderwijs moeten er mede toe leiden dat onderwijsinstellingen meer zicht krijgen op de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk. Zo zijn in het Stagepact mbo 2023-2027 afspraken gemaakt over intensiever contact tussen onderwijsinstellingen en stagebedrijven.⁵⁸ Dit heeft niet alleen als voordeel dat de student intensiever begeleid wordt, maar ook dat de onderwijsinstelling zicht krijgt op de leeromgeving van de student bij het stagebedrijf. Voor andere sectoren van beroepsonderwijs bestaan zulke afspraken niet. Evenmin zijn er kwaliteitseisen voor de begeleiding.⁵⁹

Het belang van interne kwaliteitszorg is groot, temeer omdat ook de externe toezichthouders geen volledig beeld hebben van de kwaliteit van de opleiding buiten de onderwijsinstelling. De betrokken toezichthouders in het praktijkonderwijs en middelbaar beroepsonderwijs zijn SBB en de Inspectie van het Onderwijs. In het hoger onderwijs is dat de NVAO (zie het kader hierna).

⁵⁶ Van Vlokhoven & Hoeve, 2021; De Vos, Baartman, Van der Vleuten & De Bruijn, 2023.

⁵⁷ Ceelen, Khaled & De Bruijn, 2021.

⁵⁸ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2023a.

⁵⁹ Het modelprofiel praktijkopleider van SBB schetst waar de praktijkbegeleider idealiter aan voldoet, maar is geen harde norm.

Extern toezicht

De Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) bevordert de kwaliteit van de beroepspraktijkvorming (bpv), stelt kwaliteitscriteria vast voor beroepspraktijkvormingsplaatsen, zorgt voor voldoende bpv-plekken en beoordeelt bedrijven en organisaties die de beroepspraktijkvorming verzorgen.⁶⁰ Meer concreet: eens in de vier jaar beoordeelt SBB een bedrijf of instelling en erkent deze onder voorwaarden als opleidingsbedrijf. SBB kan de erkenning intrekken indien een organisatie niet meer aan de criteria voldoet, maar dat blijkt in de praktijk lastig.⁶¹

De Inspectie van het Onderwijs ziet erop toe dat het bestuur van de onderwijsinstelling⁶² zorgdraagt voor de kwaliteit van de beroepspraktijkvorming in het mbo. De inspectie houdt echter alleen direct toezicht op de opleiding bij signalen van misstanden of als de opleiding het oordeel 'goed' aanvraagt. De inspectie kan daarbij ook beroepspraktijkvorming onderzoeken, maar alleen om te controleren of het bestuur van de mbo-instelling de kwaliteitszorg op orde heeft.⁶³ In het praktijkonderwijs ziet de inspectie erop toe dat de school zorgdraagt voor de kwaliteit van de stage.⁶⁴

In het hoger onderwijs wisselt de mate waarin opleiden in de beroepspraktijk valt onder het externe toezicht. In het beoordelingskader van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) staat opleiden in de beroepspraktijk niet expliciet vermeld. Visitatiecommissies in het hoger onderwijs weten niet altijd hoe ze de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk kunnen beoordelen. Ze besteden in wisselende mate aandacht aan stages, werkplekleren en andere vormen van opleiden in de beroepspraktijk.⁶⁵

⁶⁰ Artikel 1.5.1 Wet educatie en beroepsonderwijs.

⁶¹ Vgl. Bijman, Bremer, Dekker, Rens, Van Uden & Wesseling, 2023.

⁶² Het bevoegd gezag is (het bestuur van) de stichting die de mbo-instelling in stand houdt.

⁶³ Inspectie van het Onderwijs, 2023b.

⁶⁴ Inspectie van het Onderwijs, 2022.

⁶⁵ Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie, 2022.

aan beveling een

Ontwikkel ook andere vormen van opleiden in de beroepspraktijk

De Onderwijsraad beveelt beroepsopleidingen aan steeds af te wegen of opleiden in de beroepspraktijk noodzakelijk is en waar mogelijk ook alternatieven zoals simulaties te ontwikkelen. Dit om de kwantiteit en kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk blijvend te garanderen.

Op dit moment vinden allerlei onderwijsactiviteiten in de beroepspraktijk plaats en niet altijd is duidelijk met welk doel. De Onderwijsraad beveelt beroepsopleidingen aan kritisch te bezien welke onderdelen wel en niet per se in de beroepspraktijk thuishoren.

Daarnaast is het aan beroepsopleidingen om met de beroepspraktijk goede alternatieven voor het praktijkdeel te vinden die minder of geen beslag leggen op de schaarse capaciteit aan opleidingsplaatsen en praktijkbegeleiding. Dit om ondanks de tekorten op de arbeidsmarkt goed opleiden in de beroepspraktijk te kunnen blijven garanderen.

3.1 Weeg af wanneer opleiden in de beroepspraktijk moet

Vooropgesteld, opleiden in de beroepspraktijk is een onmisbaar onderdeel van beroepsonderwijs. De raad beveelt beroepsopleidingen echter aan zorgvuldig af te wegen welke onderwijsactiviteiten beslist in de beroepspraktijk moeten plaatsvinden en bij welke dat niet per se hoeft. Spaarzaam en doelbewust omgaan met opleiden in de beroepspraktijk is nodig om de kwaliteit ervan te behouden, ook bij aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt. De veranderende samenleving en arbeidsmarkt maken het nodig beter aan te sluiten bij de beroepspraktijk; dit geldt voor zowel initiële opleidingen als om- en nascholing. Omgekeerd wil de beroepspraktijk graag samenwerken met opleidingen, om zo invloed te hebben op wat wordt aangeboden, op welk moment in de opleiding en waar. En om studenten als potentiële werknemers aan zich te binden.⁶⁶

Wat móet in de beroepspraktijk en wat kan op een andere manier?

Om de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk te behouden, moeten opleidingen beter doordenken wanneer een onderwijsactiviteit in de beroepspraktijk noodzakelijk is en wanneer zij goede alternatieven kunnen inzetten. Het antwoord op die vraag verschilt per opleiding, arbeidsmarktsector en regio.

Neem een hbo-opleiding journalistiek waarbij eerste- en tweedejaars studenten binnen de onderwijsinstelling een eigen televisieprogramma maken met medestudenten. De onderwijsinstelling beschikt over eigen montageruimtes en radio- en televisiestudio's, zodat studenten journalistieke verhalen kunnen maken in woord, beeld en geluid.⁶⁷ Maar in deze opzet ontbreekt een professionele mediaredactie met collega's, harde deadlines, echte gasten, een presentator en torenhoge verwachtingen. De hectiek van de werkvloer is nodig om het vak van tv-journalist onder de knie te krijgen. Dit laat zien dat opleiden in de beroepspraktijk een onmisbaar onderdeel van beroepsonderwijs is en daarom nooit volledig te vervangen is door bijvoorbeeld simulaties. Studenten zullen de complexiteit van het echte werk over het algemeen ook in de beroepspraktijk moeten ervaren.

3.2 Gebruik alternatieven waar het kan

De beroepspraktijk doet veel om studenten voldoende en goede opleidingsplekken in de praktijk aan te bieden. Nu de kwaliteit daarvan onder druk staat vanwege de personeelstekorten, beveelt de raad aan dat beroepsopleiding en beroepspraktijk gebruik maken van alternatieven.

Alternatieve vormen van opleiden in de beroepspraktijk worden idealiter ontwikkeld door beroepsopleidingen in nauwe samenwerking met de beroepspraktijk. De overheid heeft de taak hiervoor voldoende ruimte te bieden.

Gebruik vaker simulaties

Simulaties blijken een effectieve leerwerkvorm, voor zowel het ontwikkelen van specifieke technische handelingen, als het verwerven van vaardigheden waarvoor de echte praktijk geen leermogelijkheden biedt (bijvoorbeeld vanwege fysieke of economische risico's).⁶⁸ Denk bij het laatste aan studenten in de scheepvaart die leren een schip te besturen onder allerlei omstandigheden.⁶⁹

Een simulatie om technische vaardigheden onder de knie te krijgen, is bijvoorbeeld de inzet van intelligente technologie zoals de vliegsimulator bij de pilotenopleiding. Een ander alternatief is het schoolgebouw zelf inzetten als praktijkruimte, wat in het praktijkonderwijs

⁶⁶ Rens & Lans, 2022.

⁶⁷ Zie ook de voltijds bacheloropleiding journalistiek aan de Hogeschool Windesheim in Zwolle.

⁶⁸ Nieuwenhuis, Hoeve, Nijman & Van Vlokhoven, 2017.

⁶⁹ Zoals op het Scheepvaart- en transportcollege (STC) in Rotterdam.

<https://www.portofrotterdam.com/nl/nieuws-en-persberichten/virtueel-de-hele-wereld-bevaren>

al gebruikelijk is. In het schoolgebouw leren studenten meehelpen in de kantine of interieurverzorging. Nog een alternatief zijn praktijkopdrachten verstrekt door een bedrijf, waaraan studenten in de onderwijsinstelling werken, zoals een technische bouwtekening maken. Of: met meerdere studenten tegelijk stage lopen in een ziekenhuis of bij een grote zorginstelling. In het hoger beroepsonderwijs wordt steeds vaker ook onderzoek gedaan; een van de stages kan dan bestaan uit deelname aan een onderzoeksproject binnen de onderwijsinstelling. Verder worden docenten en andere medewerkers van de onderwijsinstelling ingezet voor (een deel van) de begeleiding en coördinatie tijdens een stage, om praktijkbedrijven en -instellingen te ontlasten.⁷⁰ Dat laatste kan alleen met mate vanwege de toch al hoge werkdruk voor het onderwijspersoneel.

Belangrijk hierbij is dat simulaties goed worden geïntegreerd in het hele curriculum en het opleiden in de beroepspraktijk naast simulaties blijft bestaan.⁷¹ Simulaties kunnen het opleiden in de beroepspraktijk nooit volledig vervangen. Ze zijn immers per definitie niet écht. Het blijft nodig dat de student onder begeleiding wordt geïntroduceerd in de echte beroepspraktijk.

Bouw voort op alternatieven uit coronapandemie

De maatregelen tijdens de coronapandemie dwongen beroepsopleidingen diverse aspecten van hun onderwijs aan te passen of te vernieuwen.⁷² De raad moedigt opleidingen aan om de zo ontstane alternatieven voor de invulling van opleiden in de beroepspraktijk door te ontwikkelen. De focus moet daarbij liggen op varianten die minder vragen van de beroepspraktijk. Bijvoorbeeld door een opleidingsplek te laten invullen door twee studenten, door opleidingsdoelen te behalen in meerdere deelstages of door betere spreiding van stages over het schooljaar.⁷³

Pas waar nodig wetgeving aan

Wet- en regelgeving kan andere vormen van opleiden in de beroepspraktijk in de weg zitten. Dit bleek tijdens de coronapandemie, toen er plotseling wél ruimte en vrijheid ontstond om (noodgedwongen) alternatieven te ontwikkelen. Door de urgentie (er moest wat gebeuren) werden regels en verplichte procedures tijdelijk opgeschort en ontstond er handelingsruimte om oplossingen te zoeken die passen bij de specifieke situatie.⁷⁴

Het is aan de overheid te doordenken waar wet- en regelgeving meer ruimte kan bieden. Een goede stap is bijvoorbeeld de voorgestelde Wet verbetering aansluiting beroepsonderwijs-arbeidsmarkt. Het wetsvoorstel beoogt regelgeving op een aantal punten aan te passen, zodat mbo-instellingen onderwijsprogramma's kunnen samenstellen die beter aansluiten op de arbeidsmarkt.⁷⁵ Dat geldt ook voor de voorgestelde Wet leeruitkomsten hoger onderwijs, die vraaggericht deeltijds en duaal hoger onderwijs voor werkende en werkzoekende volwassenen in het hoger beroepsonderwijs mogelijk moet maken.⁷⁶

Maak doordacht gebruik van intelligente technologie

De raad beveelt beroepsopleidingen aan om doordacht gebruik te maken van intelligente technologie. Niet alleen als alternatief voor opleiden in de beroepspraktijk, maar ook voor het aanleren van technische vaardigheden in voorbereiding op de veranderende samenleving. Onder *intelligente technologie* verstaat de Onderwijsraad *artificiële intelligentie*, door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) gedefinieerd als: "systemen die intelligent gedrag vertonen door hun omgeving te analyseren en – met enige graad van autonomie – actie te ondernemen om specifieke doelen te bereiken".⁷⁷

In een eerdere publicatie wees de Onderwijsraad op de kansen, risico's en voorwaarden bij de inzet van intelligente technologie in het onderwijs.⁷⁸ Een kans is bijvoorbeeld dat studenten kunnen oefenen in een veilige setting die ze via intelligente technologie als levensecht ervaren. Zo kunnen studenten van een landbouwopleiding via simulatoren leren werken met maaidorsers, graafmachines, tractoren, voorladers en andere grote

⁷⁰ Khaled, 2016. Teurlings & Hermanussen, 2021.

⁷¹ Hope, Garside & Prescott, 2011.

⁷² Baartman, Brouwer, Zitter & De Bruijn, 2021.

⁷³ SBB, 2022.

⁷⁴ <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/corona-onderzoeken/gevolgen-van-16-maanden-corona-voor-het-onderwijs/gevolgen-mbo/knelpunten-beroepspraktijkvorming>

⁷⁵ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2023e.

⁷⁶ Memorie van toelichting bij het wetsvoorstel Wet leeruitkomsten hoger onderwijs. Kamerstukken II, 2021/22, 36136, nr. 3.

⁷⁷ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2021.

⁷⁸ Zie ook Onderwijsraad, 2022.

landbouwmachines, zonder gevaar van schade of ongelukken.⁷⁹ Maar een risico van gebruik van intelligente technologie is dat veel toepassingen individueel en niet in een sociale, op samenwerking gerichte omgeving worden uitgevoerd. Dan komt de sociale cohesie onder druk te staan. Aan de inzet van intelligente technologie zijn ook voorwaarden verbonden, zoals extra investeringen van onderwijsinstellingen en aandacht van docenten, bijvoorbeeld bij het selecteren van geschikt onderwijsmateriaal, het afstemmen ervan op opleidingsdoelen en het creëren van onderwijsactiviteiten. Een andere voorwaarde is dat de opleiding samen met de beroepspraktijk intelligente technologie doordacht inzet.

Leer van elkaar

Om te zorgen dat niet steeds het wiel weer wordt uitgevonden, is kennisdeling nodig. De raad stelt voor dat beroepsopleidingen en beroepspraktijk kennis uitwisselen over goede alternatieven voor opleiden in de beroepspraktijk. En dat ze die gedeelde kennis daadwerkelijk benutten en duurzaam implementeren. Als het kan met inzet van mensen, netwerken en organisaties die verbinden. Een verandering vindt immers niet vanzelf plaats; deze vergt zorgvuldige procesbegeleiding.⁸⁰ Dat wordt al deels gedaan via bijvoorbeeld de Brancheorganisaties Zorg (BoZ) en via de Sectorraad Praktijkonderwijs. De Onderwijsraad bepleit één (online) platform voor het hele beroepsonderwijs, van praktijk- tot hoger onderwijs. Vergelijkbare beroepsopleidingen kunnen bij elkaar kijken of onderling overeenkomen wat goede en uitvoerbare alternatieven voor opleiden in de beroepspraktijk zijn.

⁷⁹ Zie ook Scalda Groen College in Goes.

⁸⁰ Zie ook Onderwijsraad, 2019.

aan beveling twee

Waarborg samen kwaliteit

De raad beveelt beroepsopleidingen, beroepspraktijk en overheid aan samen de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk te waarborgen. Stel kwaliteitscriteria op en monitor en handhaaf die, met oog voor ieders taken en verantwoordelijkheden.

Opleidingen, beroepspraktijk en overheid zijn gezamenlijk aan zet om zicht te houden op de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk. Dit houdt in dat beroepsonderwijs en beroepenveld in nauw overleg kwaliteitscriteria opstellen. Zij dragen immers een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk. Werkgevers en studenten hebben baat bij goed beroepsonderwijs, want de studenten van vandaag zijn de professionals van morgen. De overheid heeft hierin een faciliterende rol.

De raad beveelt aan verder te bouwen op eerder gemaakte afspraken. Zo is er voor het middelbaar beroepsonderwijs het Stagepact MBO 2023-2027 en voor het hoger onderwijs een manifest tegen stagediscriminatie. Deze overeenkomsten vormen een goed uitgangspunt om verder te ontwikkelen.

Voorkom daarbij dat iedere beroepsopleiding of onderwijsinstelling eigen eisen en criteria opstelt. Vaak begeleidt een bedrijf of organisatie namelijk studenten van diverse beroepsopleidingen en onderwijsinstellingen. Andersom hebben beroepsopleidingen ook vaak te maken met meerdere bedrijven en organisaties. De Onderwijsraad adviseert daarom eerst op landelijk niveau principes van kwaliteit af te spreken en die op lokaal niveau verder in te vullen.

4.1 Stel kwaliteitscriteria vast

De kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van beroepsonderwijs, beroepspraktijk en overheid. Zij moeten samen aan de slag om de kwaliteit hoog te houden. De Onderwijsraad beveelt aan op landelijk niveau principes van kwaliteit vast te leggen, algemene principes die toepasbaar zijn op het hele beroepsonderwijs. Het is aan de overheid het initiatief te nemen en het gesprek hierover te faciliteren.

De landelijk overeengekomen principes kunnen vervolgens op lokaal niveau specifieker worden uitgewerkt door beroepsopleidingen en beroepspraktijk, die beide een grote variatie kennen. Ook beveelt de raad aan de inbreng van studenten mee te nemen.

Kom landelijk principes overeen en werk ze lokaal uit

De Onderwijsraad pleit ervoor dat beroepsopleidingen en beroepspraktijk kwaliteitsprincipes overeenkomen. Het is aan de overheid dit te faciliteren door de relevante partijen aan tafel te krijgen en te praten over de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk. Binnen SBB zijn mbo en beroepspraktijk al georganiseerd. In het hoger onderwijs ontbreekt zo'n vorm van coördinatie. Het is daarom zaak dat de Vereniging Hogescholen, Universiteiten van Nederland, beroepsorganisaties en brancheverenigingen hierin samen voorzien.

De landelijk vastgelegde kwaliteitsprincipes worden op lokaal niveau geoperationaliseerd en nader ingevuld. Zo is het mogelijk in te spelen op uiteenlopende behoeften van studenten, beroepsopleidingen en beroepspraktijk, zonder dat een wildgroei aan eisen en criteria ontstaat.

De landelijke kwaliteitsprincipes en lokale uitwerkingen kunnen voortbouwen op wat in de praktijk al is afgesproken. Het Stagepact MBO 2023-2027, het manifest tegen stagediscriminatie hoger onderwijs en de criteria die de Arbeidsinspectie hanteert (zie kaders hierna), zijn een goed startpunt.

Stagepact MBO 2023-2027

In 2023 heeft het middelbaar beroepsonderwijs het initiatief genomen de kwaliteit van stages te verbeteren. Vertegenwoordigers van studenten, mbo-instellingen, docenten, werknemers, werkgevers en overheden hebben dat jaar het Stagepact MBO 2023-2027 ondertekend.⁸¹ Hierin staan afspraken die ervoor zorgen dat alle studenten een stage of leerbaan krijgen met de juiste begeleiding en goede voorwaarden.⁸² Het gaat dan over verbetering van begeleiding, tegengaan van discriminatie, creëren van voldoende stageplaatsen en een stagevergoeding.

Er moeten ten minste afspraken worden gemaakt over:

- de beroepsuitoefening en uitvoering van het werk in de beroepspraktijk door studenten in relatie tot de beroepsopleiding;
- de begeleiding van studenten vanuit de beroepsopleiding en vanuit de beroepspraktijk en de samenwerking daartussen; en
- de manier waarop individuele opleidingen en beroepspraktijk de gezamenlijke verantwoordelijkheid concreet willen vormgeven.

Beroepsbeoefening en werkzaamheden in beroepspraktijk moeten bijdragen aan opleiding student

Beroepsopleidingen en beroepspraktijk moeten afspraken maken over het curriculum en zorgen dat de werkzaamheden die studenten in de praktijk uitvoeren bijdragen aan hun opleiding. Elke beroepsopleiding kent een bepaalde volgorde van vakken of onderwijseenheden, met wisselende onderwijsdoelen. Het is belangrijk dat de inhoud van het opleiden in de beroepspraktijk spoort met de opzet en fasering van de beroepsopleiding. Een student heeft niets aan een praktijkopdracht waaraan hij of zij nog niet toe is. Een praktijkopdracht heeft evenmin nut als de student de nagestreefde doelen al lang heeft bereikt. Als een student werkzaamheden voor het bedrijf of de instelling verricht en (delen van) het beroep uitoefent, moet de vorming van de student centraal staan. Is die van ondergeschikt belang, dan is sprake van misbruik. De Arbeidsinspectie heeft criteria om te controleren op stagemisbruik.

Stagecriteria Arbeidsinspectie

In 2016 heeft de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid criteria opgesteld waaraan een stage ten minste moet voldoen.⁸³ De Arbeidsinspectie gebruikt deze om vast te stellen of de Wet op het minimumloon (WML) wordt nageleefd. Het betreft de volgende tien criteria.

- 1 Er is sprake van een stage-overeenkomst.
- 2 Er is een duidelijk leerplan waarin de beoogde leerdoelen concreet benoemd zijn.
- 3 De stage is bij uitstek gericht op leren en niet op werken.
- 4 Het gaat om werk waarbij het leren van de stagiair centraal staat.
- 5 De stagiair onderscheidt zich van een gewone werknemer doordat de te verrichten werkzaamheden niet gericht zijn op productief werk waarmee vooral omzet of winst gegenereerd wordt.
- 6 De begeleiding van de stagiair is gericht op het leeraspect en niet op het behalen van productie.
- 7 De stagiair bezet een additionele plaats en neemt dus geen plaats in die normaliter door een werknemer wordt bezet.
- 8 Bij voorkeur, maar niet noodzakelijk, zijn de gemaakte afspraken vastgelegd in een overeenkomst tussen een opleidingsinstituut en de werkgever.
- 9 Er wordt tussentijds en aan het eind van de stage geëvalueerd.
- 10 Er kan inzichtelijk worden gemaakt of en zo ja hoe de leerdoelen zijn bereikt door de stagiair.⁸⁴

De Onderwijsraad onderschrijft de stagecriteria die de Arbeidsinspectie hanteert. Criteria 1 t/m 4 versterken de doelbewuste inzet van opleiden in de beroepspraktijk in het beroepsonderwijs. De raad beveelt aan om deze criteria te gebruiken als basis. Maak daarbij goed onderscheid tussen school-georiënteerde en werk-georiënteerde beroepsopleidingen. Bij werk-georiënteerde beroepsopleidingen zijn studenten tegelijkertijd werknemer bij het bedrijf of de organisatie. De werkgever mag dan productieve arbeid van de student verlangen, maar moet ook zorgen dat de student voldoende tijd en gelegenheid overhoudt om zijn of haar beroepsopleiding te volgen of af te ronden.

Begeleiding studenten moet goed zijn

Er zijn ook afspraken nodig over de ondersteuning van studenten door de praktijkbegeleider en de samenwerking met de begeleiders van de beroepsopleiding. De praktijkbegeleider is geen docent, maar heeft wel een didactische en pedagogische taak. Het is dus zaak dat praktijkbegeleiders zich daarin scholen en blijven ontwikkelen. De praktijkbegeleider moet ook weten wat studenten van een specifieke opleiding precies nodig hebben. Daarbij is het belangrijk dat studenten hun inbreng hebben bij de doelen en de keuze uit werkzaamheden. En ook bij de begeleiding zelf. Studenten vinden het bijvoorbeeld prettig als de begeleider hen het gevoel geeft welkom te zijn en duidelijk

aangeeft welke werkzaamheden zij gaan uitvoeren.⁸⁵ De praktijkbegeleiding moet aansluiten bij de leerdoelen, interesses, motivatie en leervermogens van studenten.⁸⁶

Juist het feit dat het begeleiden van studenten tijd en expertise vraagt, maakt het voor veel bedrijven lastig. Uit gesprekken blijkt dat vooral kleine bedrijven hier moeite mee hebben.

De raad beveelt aan om de training van praktijkbegeleiders uit te breiden of eventueel verplicht te stellen. Praktijkbegeleiders zijn cruciaal in het opleidingstraject. Zij laten beroepsmatig handelen zien, vertrouwen handelingen toe aan studenten en stimuleren beroepsmatige participatie.⁸⁷ Praktijkbegeleiders spelen bovendien een rol in de beoordeling van de student. Voor het praktijkonderwijs en mbo schrijft de wet voor dat de student tijdens de beroepspraktijkvorming vanuit het opleidingsbedrijf wordt begeleid.⁸⁸ Een nadere invulling ontbreekt echter in de wet. SBB biedt wel vrijblijvend trainingen aan voor praktijkbegeleiders in het praktijkonderwijs en het mbo. Voor het hoger onderwijs is in de wet (WHW) niets vastgelegd over praktijkbegeleiding en ondersteuning. De raad beveelt aan dat beroepsopleidingen de ondersteuning van praktijkbegeleiders structureel organiseren. De Vereniging Hogescholen en Universiteiten Nederland kunnen hierin aanjager zijn.

Tot slot is goede samenwerking tussen de praktijkbegeleider en de begeleider vanuit de beroepsopleiding cruciaal. Het is belangrijk dat beide partijen structureel contact houden en daarover afspraken maken.

Opleiding en beroepspraktijk moeten elkaar weten te vinden

Goed opleiden in de beroepspraktijk vraagt continue samenwerking tussen opleiding, beroepspraktijk en student, gericht op doelverheldering, afstemming en taakverdeling. Het is vaak lastig voor de beroepspraktijk om een 'opleidingsgerichte bril' op te zetten.⁸⁹ Andersom is het voor docent-begeleiders vanuit de beroepsopleidingen noodzakelijk de beroepspraktijk goed te kennen. Beide moeten elkaar dus weten te vinden. Ook de partijen die betrokken zijn bij toezicht, moeten structureel met elkaar samenwerken.

Opleiden in de beroepspraktijk is gebaat bij regelmatig overleg en korte lijntjes tussen allerlei betrokkenen, liefst met vaste aanspreekpartners.⁹⁰ Frequent overleg helpt zicht te houden op elkaars wensen en behoeften. Het helpt ook scherp te krijgen welk deel van het onderwijs per se in de beroepspraktijk thuishoort. Voor het praktijkonderwijs en het hoger onderwijs is het verder zaak dat betrokken partijen landelijke afspraken maken over regelmatig contact.

4.2 Zorg dat voorwaarden op orde zijn

Er zijn ook afspraken nodig over bepaalde voorwaarden, namelijk toegankelijkheid, begeleiding van studenten met een extra ondersteuningsbehoefte, stagevergoeding en tegengaan van stagediscriminatie.

Houd opleidingsplekken in de beroepspraktijk toegankelijk

Om opleidingsplekken in de beroepspraktijk toegankelijk te houden, moeten ze er in de eerste plaats *zijn*. Dit is een verantwoordelijkheid van de beroepspraktijk. Studenten van nu zijn de werknemers van morgen. Het is in het eigen belang van werkgevers voldoende plekken aan te bieden waar studenten kunnen worden opgeleid.

Bovendien moeten er plaatsen beschikbaar zijn voor studenten van alle niveaus van beroepsopleiding. Het is voor werkgevers makkelijker verder gevorderde studenten of studenten met meer werkervaring als stagiair aan te nemen of een leerwerkplek aan te bieden. Deze studenten zijn namelijk over het algemeen sneller productief voor de organisatie of het bedrijf en vragen minder begeleiding. Maar dit verkleint de kans voor minder vergevorderde studenten of degenen met minder werkervaring op een opleidingsplek in de beroepspraktijk.

⁸⁵ Dupont, 2015.

⁸⁶ Mulder, 2023.

⁸⁷ Ceelen, Khaled, & De Bruijn, 2019.

⁸⁸ Uitvoeringsbesluit WVO 2020, respectievelijk WEB.

⁸⁹ Kolkhuis Tanke, 2021.

⁹⁰ Mulder, 2023.

Studenten met een ondersteuningsbehoefte hebben aanvullende begeleiding nodig. De beroepspraktijk kan daar niet altijd in voorzien. De raad ziet het als de verantwoordelijkheid van de beroepsopleiding aanvullende begeleiding aan te bieden, zodat alle studenten goed kunnen worden opgeleid in de beroepspraktijk. In het praktijkonderwijs is hiermee veel ervaring.

Tot slot vindt de Onderwijsraad dat werkgevers financiële ondersteuning verdienen bij hun inspanningen. Hier is de overheid aan zet. De komende jaren blijft het kabinet geld beschikbaar stellen voor bedrijven via de Subsidieregeling praktijkleren.⁹¹ In gesprekken met partijen uit de beroepspraktijk komt naar voren dat bedrijven zeer tevreden zijn dat de subsidieregeling bestaat. Minpunt vinden ze de onzekerheid over de hoogte van de subsidie. Ook is de regeling niet bij alle bedrijven en organisaties bekend. Deze punten kwamen ook prominent naar voren in de evaluatie van de subsidieregeling.⁹² De raad pleit ervoor dat deze subsidies structureel worden, zodat de continuïteit gegarandeerd is en alle partijen weten waar zij aan toe zijn.⁹³

Maak afspraken over minimum-stagevergoedingen

De raad beveelt aan minimum-stagevergoedingen overeen te komen. Nu geldt er geen verplichting en verschilt het per sector, beroepsopleiding en beroepspraktijk of studenten wel of geen stagevergoeding ontvangen.⁹⁴ De raad vindt deze ongelijke behandeling onwenselijk en wil daarom dat er minimum-stagevergoedingen komen voor alle studenten.⁹⁵ Mochten afspraken hierover niet leiden tot voldoende verbetering, dan beveelt de raad aan er een wettelijke verplichting van te maken.

Voorkom stagediscriminatie

Studenten kunnen zowel bij het zoeken naar een opleidingsplaats als tijdens hun opleiding in de beroepspraktijk discriminatie ervaren. De huidige initiatieven om stagediscriminatie tegen te gaan, blijken niet voldoende. Uit gesprekken met beroepsopleidingen komt naar voren dat er nu veel tijd en energie gaat naar het beantwoorden van de vraag of er al dan niet sprake is van discriminatie. Met als gevolg dat studenten het vaak lastig vinden ervaringen te melden. Terwijl zij juist gehoord en geloofd willen worden en willen zien dat hun melding concrete gevolgen heeft voor het opleidingsbedrijf.⁹⁶ Goed zicht op stagediscriminatie ontbreekt dan ook.⁹⁷ Op een enkel geval na hanteren mbo-instellingen geen instellingsbrede definitie van stagediscriminatie, waardoor het lastig is deze misstand te herkennen.

De raad beveelt aan om praktijktesten in te zetten bij het tegengaan van stagediscriminatie. Ze blijken een effectieve manier om discriminatie te bestrijden.⁹⁸ Zie het kader hieronder.

Praktijktest stagediscriminatie

Een praktijktest maakt duidelijk of en in hoeverre mensen ongelijk worden behandeld. Dit gebeurt door kandidaten in te zetten die identiek zijn op zo veel mogelijk relevante kenmerken, behalve het te testen kenmerk. Zij hebben bijvoorbeeld dezelfde leeftijd, hetzelfde opleidingsniveau en dezelfde werkervaring, maar niet dezelfde huidskleur. De resultaten van deze tests worden teruggekoppeld naar de betrokken organisaties met de aankondiging van vervolgonderzoek. Uit een wetenschappelijke studie blijkt dat deze terugkoppeling en aankondiging van vervolgonderzoek effectief bijdragen aan de bestrijding van discriminatie.⁹⁹

De overheid heeft de afspraken over het tegengaan van stagediscriminatie breed onder de aandacht te brengen, zodat alle betrokkenen op de hoogte zijn. En de overheid hoort monitoring te faciliteren, om na te gaan of iedereen de afspraken nakomt en stagediscriminatie verdwijnt.

⁹¹ <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/praktijkleren>

⁹² Bijman et al., 2023.

⁹³ Vgl. Heyma, Donker van Heel, Van der Ven & De Ruig, 2019.

⁹⁴ OECD, 2023; <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/10/10/oproep-minister-dijkgraaf-passende-stagevergoeding-voor-alle-studenten>

⁹⁵ Praktijkonderwijs is onderdeel van het voortgezet onderwijs. Hier is een onkostenvergoeding geschikter.

⁹⁶ De Winter-Koçak, Yassine, Van de Gevel, Verstappen & Doe, 2023.

⁹⁷ Inspectie van het Onderwijs, 2024.

⁹⁸ Ross & Galster, 2005.

⁹⁹ Verhaeghe & Van der Bracht, 2017; Verhaeghe & Ghekiere, 2020.

4.3 Houd samen zicht op kwaliteit

De Onderwijsraad beveelt aan dat overheid, beroepsopleidingen en beroepspraktijk niet alleen afspraken maken over kwaliteit en voorwaarden, maar die ook samen monitoren. Beroepsopleidingen zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van hun onderwijs, ook als het plaatsvindt in de beroepspraktijk. De raad vindt dat beroepsopleidingen het praktijkdeel goed moeten monitoren en bewaken. Dat kan niet zonder de hulp van de beroepspraktijk. In het hoger onderwijs is ook de overheid aan zet.

In het praktijkonderwijs en mbo is het extern toezicht in handen van twee organisaties. SBB bezoekt en erkent leerbedrijven, de Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht bij signalen van misstanden of als opleidingen het oordeel 'goed' aanvragen. Ook interne kwaliteitszorg is belangrijk. Beroepsopleidingen en beroepspraktijk moeten samen zicht houden op de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk. Het is onvermijdelijk dat de beroepsopleiding daarop minder goed zicht heeft dan het opleidingsbedrijf of de organisatie in kwestie. Het is daarom zaak dat beide daarover goed en regelmatig contact onderhouden.

Ze hebben elkaar ook bij de les te houden. De afspraken over de inhoud, begeleiding en kwaliteit van het opleiden in de beroepspraktijk zijn voor beide partijen bindend. Als de een vindt dat de ander zich niet aan de afspraken houdt, moet die de ander daarop aanspreken en moeten ze verbeteringen afspreken. In het ergste geval kan een van beide partijen besluiten geen opleidingsplekken in de beroepspraktijk meer te faciliteren.

In het hoger onderwijs geldt de aanbeveling van de raad om de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk te monitoren en te bewaken nog sterker. In het hoger onderwijs is er geen SBB of vergelijkbare organisatie die toezicht houdt op de kwaliteit van opleidingsbedrijven. Opleiden in de beroepspraktijk maakt ook geen expliciet deel uit van het NVAO-accreditatiekader en is voor visitatiecommissies moeilijk te beoordelen.¹⁰⁰ Dat maakt de interne kwaliteitszorg door de beroepsopleiding in het hoger onderwijs des te belangrijker.

Beroepsopleidingen in het hoger onderwijs moeten zicht hebben op de kwaliteit van opleiden in de beroepspraktijk. Dat kan alleen door zich regelmatig te laten informeren of langs te komen. In het mbo is afgesproken dat elke beroepsopleiding, elk opleidingsbedrijf en elke stagiair elkaar ten minste drie keer spreken, waarvan minstens één keer bij het bedrijf.¹⁰¹ Hogescholen en universiteiten kunnen voortbouwen op die afspraak. Als de kwaliteit van het opleiden in de praktijk tekort schiet, is het de verantwoordelijkheid van de beroepsopleiding om samen met het betrokken bedrijf of de betrokken organisatie verbeteringen te realiseren.

Ook het extern toezicht heeft hier een taak. De NVAO heeft een brochure samengesteld die visitatiecommissies kan helpen toezicht te houden op beroepsopleidingen met een groeiend aandeel opleiden in de beroepspraktijk.¹⁰² De Onderwijsraad geeft de NVAO in overweging opleiden in de beroepspraktijk op te nemen in standaard 2 van het beoordelingskader.¹⁰³

¹⁰⁰ Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie, 2022.

¹⁰¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2023a.

¹⁰² Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie, 2022.

¹⁰³ Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie, 2018.

Geraadpleegd

Ter voorbereiding van dit advies heeft de Onderwijsraad gesprekken gevoerd met studenten en medewerkers van Gilde Opleidingen, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN), Koning Willem 1 College en de SER Commissie Arbeidsmarkt- en Onderwijsvraagstukken. Daarnaast is gesproken met de volgende personen.

De heer R. Baarda	Ruud Baarda Advies
De heer P. Baay	Onderwijs124
Mevrouw A. Beeckman-Weerheim	WoonZorgcentra Haaglanden
De heer J. Beukelaar	Firda
De heer M. van Blitterswijk	Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB)
Mevrouw B. Boom	Hogeschool Rotterdam
De heer E. Bouwens	Sectorraad Praktijkonderwijs
Mevrouw M. de Bruin	ROC Zadkine
Mevrouw L. Ceelen	Hogeschool Utrecht
De heer R. Damhuis	Hogeschool Windesheim
Mevrouw G.F.W.C. van Erp e.a.	Vereniging VNO-NCW MKB-Nederland
De heer B. Giebels	Nova College
De heer P. Hallink	Edunova
Mevrouw K. Hanegraaf	F4SEC Security Group BV
Mevrouw O. von Harras	ROC Zadkine
Mevrouw A.M. Heij	Koninklijke Metaalunie
Mevrouw C. van den Heuvel	AOSL
Mevrouw A. Hoeve	Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN)
De heer J. Hopstaken	Summa College
Mevrouw E.B. Klatter	Hogeschool Rotterdam
De heer R. Knols	Albert Heijn
Mevrouw Y. Kooij	Hogeschool Leiden
Mevrouw K. Koppel	Hogeschool Leiden
Mevrouw N. Lammertink	JOB MBO
Mevrouw I. van Leeuwen	Woonzorgcentra Haaglanden
De heer W. Looije	De Haagse Hogeschool
Mevrouw E. Lotze e.a.	Aeres MBO Almere
Mevrouw R. Louw	Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
De heer T. van der Mars	Faber Audiovisuals
De heer M. van der Meer	Onafhankelijk onderzoeker en adviseur
Mevrouw J. Nunnely	Eye For You Human Resource Consultancy
Mevrouw M.L. Perier	Hippisch Centrum Perier
Mevrouw G. Perdon	Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB)
Mevrouw A. Peters	Futura College
De heer B. Princen	Hogeschool Utrecht
Mevrouw S. Rikst van der Hulst	Friesland College
De heer J.W. Roodenberg e.a.	Inspectie van het Onderwijs
De heer D. Rusch	ActiZ
De heer E. De Sadeleer	Vlaamse Onderwijsraad
Mevrouw N. Teeuwen	Sectorraad Praktijkonderwijs
De heer A. Tekin e.a.	MBO Raad
De heer J. van Triest	Aloysius Stichting
Mevrouw M. Verboom	Hogeschool Windesheim
Mevrouw A. Vogelzang	Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB)
De heer M.A. Vollers	ROC Mondriaan
Mevrouw M. Weijers	MboRijnland
Mevrouw A.F. Westerhuis	Expertisecentrum Beroepsonderwijs
Mevrouw I. Wolff-Kinneging	Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB)
De heer E. Zegwaard	ROC Mondriaan

Literatuur

- Baartman, L., Brouwer, P., Zitter, I., & De Bruijn, E. (2021). *Opleiden tot een beroep. Kan dat wel online?* Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Bakens, J., Bijlsma, I., Dijkman, S., Fouarge, D., & Goedhart, R. (2021). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2026*. Maastricht: ROA.
- Bijman, D., Bremer, B., Dekker, B., Rens, M., Van Uden, D., & Wesseling, W. (2023). *Evaluatie Subsidieregeling praktijkleren*. Den Bosch: ECBO.
- Brink, M., Lodewick, J., & Rutten, N. (2022). *Stages in het hoger onderwijs*. Nijmegen: ResearchNed.
- Bronneman-Helmers, R. (2006). *Duaal als ideaal? Leren en werken in het beroeps- en hoger onderwijs*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Brooks, C.F. (2014). Performed identity and community among college student interns preparing for work. *Journal of Education for Business*, 89(3), 165-170.
- De Bruijn, E., & Westerhuis, A. (2016). Leren voor een beroep: vraagstukken van richten, inrichten en verrichten van publiek beroepsonderwijs in Nederland en Vlaanderen. In B. Eidhof, M. van Houtte & M. Vermeulen, *Sociologen over onderwijs* (pp. 153-175). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Canters, G.W. (2015). *Chemie: het einde*. Leiden: Universiteit Leiden.
- CBS (2023). *Drie kwart van de ondernemers ervaart personeelstekort*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/34/drie-kwart-van-de-ondernemers-ervaart-personeelstekort>
- Ceelen, L., Khaled, A., & De Bruijn, E. (2019). Begeleiden van studenten op de werkplek. *Onderwijs en gezondheidszorg*, 43(5).
- Ceelen, L., Khaled, A., Nieuwenhuis, L., & De Bruijn, E. (2023). Pedagogic practices in the context of students' workplace learning: a literature review. *Journal of Vocational Education & Training*, 75(4), 810-842.
- Colley, H., James, D., Diment, K., & Tedder, M. (2003). Learning as becoming in vocational education and training: class, gender and the role of vocational habitus. *Journal of Vocational Education & Training*, 55(4), 471-498.
- Derkse, W. (2011). Vorming en het belang daarvan. In Onderwijsraad, *Essays over vorming in het onderwijs* (pp. 7-15). Den Haag: Onderwijsraad.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and education. An introduction into the philosophy of education*. New York (NY): Colombia University.
- Dupont, J. (2015). *Mondzorg en beroepshouding. Adviezen aan mondhygiënisten en tandartsen*. Houten: Bohn Stafley Van Loghum.
- Van den Ende, T. (2011). *Waarden aan het werk. Over kantelmomenten en normatieve complexiteit in het werk van professionals*. Amsterdam: SWP.
- Van Erp, J. (2016). Bedrijven, scholen en arbeidsmarkt: een grensoverschrijdende zoektocht naar evenwicht. In *Tussen opleiding en beroepspraktijk: Het potentieel van boundary crossing*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P., & Paloniemi, S. (2013). What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review*, 10, 45-65.
- Eteläpelto, A. (2017). Emerging conceptualisations on professional agency and learning. In M. Goller & S. Paloniemi (Eds.), *Agency at Work: An Agentic Perspective on Professional Learning and Development* (pp. 183-201). Cham: Springer. Professional and Practice-based Learning, 20. https://doi.org/10.1007/978-3-319-60943-0_10
- Ficheroux, T. (2021). Anderhalf jaar wachten op je coschappen. *Erasmus Magazine*, 29 september 2021.
- Heyma, A., Donker van Heel, P., Van der Ven, K., & De Ruig, L. (2019). *De maatschappelijke kosten en baten van de beroepsbegeleidende leerweg*. Amsterdam: SEO.
- Hope, A., Garside, J., & Prescott, S. (2011). Rethinking theory and practice: Pre-registration student nurses experiences of simulation teaching and learning in the acquisition of clinical skills in preparation for practice. *Nurse Education Today*, 31(7), 711-715.

- Inspectie van het Onderwijs (2022). *Onderzoekskader 2021 voor het toezicht op het voortgezet onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2023b). *Onderzoekskader 2021 voor het toezicht op het middelbaar beroepsonderwijs. Versie 2023*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2024). *Beleid van mbo-instellingen rond stagediscriminatie*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Khaled, A.E. (2016). Grenzen van authenticiteit in praktijksimulaties. In S. Beauseart, A. Bakker, I. Zitter, & E. de Bruijn, *Tussen opleiding en beroepspraktijk: het potentieel van boundary crossing*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Kolkhuis Tanke, I. (2021). *Evaluatieonderzoek 'werkplekieren in de techniek 2.0'. Van experimenteren naar implementeren*. Gouda.
- Kunneman, H. (2005). Social work as laboratory for normative professionalisation. *Social Work & Society*, 3(2), 191-200.
- Kunneman, H. (2019). Het belang van normatieve professionalisering: humanisme, humanistisch en politiek. *Tijdschrift voor Filosofie*, 81(2), 281-313.
- Kunneman, H. (2021). Waarom normatieve professionalisering? *Waardenwerk digitaal* 84.
- Meijer, C., Bootsma, L., & Magdalena, S. (2023). *Intramurale capaciteit*. Utrecht: De geneeskundestudent.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2022). *Bestuursakkoord hoger onderwijs en wetenschap*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2023a). *Stagepact MBO 2023-2027*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2023b). *Referentieraming 2023*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2023c). Kabinetsreactie SER-advies 'Waardevol werk: publieke dienstverlening onder druk'. Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 14 juli 2023.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2023d). *Uitwerking onderwijsagenda LLO*. Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 10 november 2023.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2023e). *Kansrijk opleiden: het verbeteren van de aansluiting tussen het mbo en de arbeidsmarkt*. Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 13 december 2023.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2016). Brief van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan de voorzitter van Tweede Kamer, 12 april 2016. Kamerstukken II, 2015/16, 29544, nr. 712.
- Mulder, R.H. (2023). *Kansen voor verbetering van het organiseren van werkplekieren in het mbo en hbo. Literatuurstudie: analyse van theorieën en empirische studies*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (2018). *Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs Nederland*. Den Haag: NVAO.
- Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (2022). *Onderweg naar kwaliteitsvol werkplekieren in het hoger onderwijs. Een systematiek voor de dialoog over de kwaliteit van het werkplekieren in het hoger onderwijs*. Den Haag: NVAO.
- Nieuwenhuis, L., Hoeve, A., Nijman, D.J., & Van Vlokhoven, H. (2017). *Pedagogisch-didactische vormgeving van werkplekieren in het initieel beroepsonderwijs: een internationale reviewstudie*. Nijmegen: HAN.
- Van Nunen, G., Van der Meulen, C., & Jansen, Th. (2021). *De SAM-professional als gezagsdrager*. Culemborg: Stichting Beroepseer.
- OECD (2023). *Education at a Glance. Spotlight on Vocational Education and Training*. Parijs: OECD.

- Onderwijsraad (2019). *Samen ten dienste van de school*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2020). *Vooruitzien voor jonge generaties*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2022). *Inzet van intelligente technologie*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2023). *Schaarste schuurt*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onstenk, J., Van den Berg, J., & Westerhuis, A. (2022). *Van beroep naar onderwijs en terug: een verhaal van twee werelden – 25 jaar Wet educatie en beroepsonderwijs*. Den Bosch: ECBO.
- Rens, M., & Lans, T. (2022). *Leren en ontwikkelen op de grens van onderwijs en beroepspraktijk: een overzichtsstudie naar specifieke verschijningsvormen, leeropbrengsten en condities*. Den Bosch: ECBO.
- Rijksoverheid (2023). *Samen gericht opleiden voor wendbare vakmensen. IBO Toekomstbestendigheid van het mbo*. Den Haag: Rijksoverheid.
- Ross, S.L., & Galster, G.C. (2005). *Fair Housing Enforcement and Changes in Discrimination between 1989 and 2000: An Exploratory Study*. Working papers 2005-16. Storrs (CT): University of Connecticut.
- SBB (2022). *Tekorten aan stages en leerbanen: Een veelheid aan oorzaken*. Zoetermeer: SBB.
- SBB (2023a). SBB Stagebarometer voorjaar 2023. <https://www.s-bb.nl/nieuws/sbb-stagebarometer-voorjaar-2023-van-stagetekort-naar-stageoverschot/>
- SBB (2023b). SBB Stagebarometer najaar 2023. <https://www.s-bb.nl/nieuws/sbb-stagebarometer-najaar-2023-licht-e-stijging-in-het-stagetekort/>
- Sociaal-Economische Raad (2022). *Werken aan skills in de praktijk*. Den Haag: SER.
- Sociaal-Economische Raad (2023a). *Bouwen aan een leercultuur op de werkvloer*. Den Haag: SER.
- Sociaal-Economische Raad (2023b). *Leven lang ontwikkelen. Structurele verankering in de samenleving*. Den Haag: SER.
- Teurlings, C., & Hermanussen, J. (2021). *Leren en werken in opleidingsteams*. <https://www.onderwijskennis.nl/node/938>
- Tynjälä, P., & Gijbels, D. (2012). Changing world: Changing pedagogy. In P. Tynjälä, M.-L. Stenström, & M. Saarnivaara (Eds), *Transitions and Transformations in Learning and Education* (pp. 205-222). Dordrecht: Springer.
- UWV (2023). *Demografische ontwikkelingen: meer doen met minder mensen*. <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/prognose-trends/demografische-ontwikkelingen-meer-doen-met-minder-mensen>
- Vereniging Hogescholen (2023). *Factsheet Instroom, inschrijven en diploma's 2022/2023*. https://www.vereninghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/001/376/original/230313_Factsheet_studentenaantallen_2022_final.pdf?1678708214
- Verhaeghe, P.-P., & Van der Bracht, K. (2017). Praktijktesten: van onderzoeksmethode naar beleidsinstrument tegen discriminatie? *Sociologos*, 38(1), 182-200.
- Verhaeghe, P.-P., & Ghekiere, A. (2020). *Is de etnische discriminatie op de Gentse woningmarkt structureel gedaald?* Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- De Visser, M., Lommertzen, J., Luyten, E., & Hendrix, M. (2023). *Stagetekorten in het hbo – Tussenrapportage 2*. Nijmegen: ResearchNed.
- Van Vlokhoven, H., & Hoeve, A. (2021). Beoordelen van professionele ontwikkeling. In A. Hoeve, H. van Vlokhoven, L. Nieuwenhuis & P. den Boer, *Handboek beroepsgerichte didactiek. Effectief opleiden in het mbo en hbo* (pp. 155-173). Huizen: PICA.
- De Vos, M.E., Baartman, K.J., Van der Vleuten, C.P.M., & De Bruijn, E. (2023). How do workplace educators assess student performance at the workplace? A qualitative systematic review. *Vocations and Learning*. <https://doi.org/10.1007/s12186-023-09328-9>

Wetenschappelijke Raad voor het
Regeringsbeleid (2021). *Opgave AI.
De nieuwe systeemtechnologie.*
Den Haag: WRR.

De Winter-Koçak, S., Yassine, D.,
Van de Gevel, M., Verstappen, M., &
Doe, S. (2023). *Hoe mbo-studenten
stagediscriminatie willen melden.*
Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Van der Zee, T. (2021). Weten wat
te doen: Actualiteit en urgentie van
praktische wijsheid. *Handelingen:
Tijdschrift voor Praktische Theologie
en Religiewetenschap*, 48(2), 3-6.

Zitter, I. (2021). *Leeromgevingen in
het beroepsonderwijs als knooppunt
in onze maatschappij.* Openbare les.
Utrecht: Hogeschool Utrecht.

Colofon

Goed onderwijs voor iedereen: daar draagt de Onderwijsraad aan bij. De raad geeft al meer dan honderd jaar advies over onderwijsbeleid en -wetgeving aan de regering en de Eerste en Tweede Kamer. Gevraagd én uit eigen beweging. Dit mondt uit in gefundeerde verkenningen en adviezen die focussen op oplossingen voor de langere termijn. Ze gaan over alle vormen van onderwijs: van voorschoolse voorzieningen tot aan postuniversitair onderwijs en een leven lang ontwikkelen.

De raad is onafhankelijk en staat tegelijkertijd midden in de samenleving en het onderwijs. De adviezen zijn gebaseerd op wetenschappelijke kennis en inzichten. En ze worden gevoed door kennis en ervaring uit de onderwijspraktijk en de praktijk van onderwijswetgeving en -beleid. De JongerenOnderwijsraad, met leerlingen en studenten van diverse leeftijden en schooltypen, voedt de raad met ervaringen en ideeën over het Nederlandse onderwijs en denkt mee over onderwerpen.

Samenstelling raad

prof. dr. E.H. (Edith) Hooge (voorzitter)
dr. O. (Orhan) Agirdag
prof. dr. G.J.J. (Gert) Biesta
prof. dr. P.W.A. (Pieter) Huisman
dr. D.J.M. (Dominique) Majoor
D. (Daisy) Mertens MEd
dr. C.J. (Cor) van Montfort
prof. dr. S.F. (Susan) te Pas
prof. dr. T. (Trudie) Schils
drs. L.Y.P. (Luc) Sluijsmans
drs. M.P. (Mirjam) van Leeuwen (secretaris)

Bestellingen van publicaties

Onderwijsraad
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag
secretariaat@onderwijsraad.nl
(070) 310 00 00

ISBN 978-94-6121-088-3
Intern documentnr. AD.2400031

Ontwerp

thonik

Fotografie

Edwin Walvisch

Visualisatie

Things To Make And Do

© Onderwijsraad, Den Haag

Uitgave van de Onderwijsraad, Den Haag, maart 2024

Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

www.onderwijsraad.nl
secretariaat@onderwijsraad.nl
tel: +31 70 310 00 00